

Prevođenje stilski sniženog leksika (na materijalu kratkih pripovijetki Volodymyra Vynnyčenka "Vragolan Fedko" i "Komediya s Kostom")

Mikac, Patricija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:933842>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
I. Lučića 3, ZAGREB

PATRICIJA MIKAC

DIPLOMSKI RAD

**ПЕРЕКЛАД СТИЛІСТИЧНО ЗНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ (НА
МАТЕРІАЛІ КОРОТКИХ ОПОВІДАНЬ ВОЛОДИМИРА
ВИННИЧЕНКА „ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК“ ТА „КУМЕДІЯ
З КОСТЕМ“)**

Mentor: dr. sc. Tetyana Fuderer, izv. prof.

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
I. Lučića 3, ZAGREB

PATRICIJA MIKAC

DIPLOMSKI RAD

**PREVOĐENJE STILSKI SNIŽENOG LEKSIKA (NA
MATERIJALU KRATKIH PRIPOVIJETKI VOLODYMYRA
VYNNYČENKA „VRAGOLAN FEDKO“ I „KOMEDIJA S
KOSTOM“)**

Mentor: dr. sc. Tetyana Fuderer, izv. prof.

Zagreb, 2019.

University of Zagreb
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EAST SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES
UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE
I. Lučića 3, ZAGREB

PATRICIJA MIKAC

MASTER'S THESIS

**TRANSLATIONAL PROBLEMS OF STYLISTICALLY
MARKED LEXIS IN THE SHORT STORIES „FEDKO THE
TROUBLEMAKER“ AND „COMEDY WITH KOSTA“
WRITTEN BY VOLODYMYR VYNNYCHENKO**

Mentor: Tetyana Fuderer, Ph.D., associate professor

Zagreb, 2019.

1. ЗМІСТ

1. ЗМІСТ

2. ВСТУП	5
3. ДОВІДКА ПРО АВТОРА	7
4. ДОВІДКА ПРО ТВОРИ	9
5. ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ	10
5.2. <i>Komedija s Kostom</i>	10
5.1. <i>Vragolan Fedko</i>	19
6. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНО ЗНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ	39
6. 1. Лайливі вислови	41
6. 2. Лайливі слова	44
6. 3. Зневажливі слова	49
6. 4. Лайливі слова з відтінком зневажливості	51
6. 5. Прокльони	53
7. ІНШІ ТРУДНОЩІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ КОРОТКИХ ОПОВІДАНЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА „КУМЕДІЯ З КОСТЕМ“ І „ФЕДЬКО- ХАЛАМИДНИК“:	55
8. ВИСНОВКИ	57
9. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ	58
10. РЕЗЮМЕ – SAŽETAK – ABSTRACT	62

2. ВСТУП

Тема цієї дипломної роботи – проблема перекладу стилістично зниженої лексики з української мови на хорватську на матеріалі оповідань Володимира Винниченка „Кумедія з Костем“ та „Федько-халамидник“, тобто пошук хорватських еквівалентів української стилістично зниженої лексики. Переклад стилістично зниженої лексики – одне з маловивчених питань у теорії перекладу, як у хорватському, так і в українському перекладознавстві. **Актуальність** теми цієї дипломної роботи визначається насамперед потребою розширення і поглиблення дослідження способів перекладу стилістично зниженої лексики як непроминального питання часткової теорії перекладу на матеріалі української та хорватської мов. Крім цього, актуальність запропонованої роботи полягає в пошуку хорватських еквівалентів української стилістично зниженої лексики і започаткуванні двомовного глосарію стилістично знижених слів. В. Винниченко у своїх оповіданнях вживає чималу кількість знижених слів, зокрема вульгаризми, лайливі та прокльони, використовуючи їх як засіб характеристики персонажів. Предметом дослідження в роботі є способи передачі (перекладу) стилістично зниженої лексики. **Мета дипломної роботи** – у ході перекладу оповідань В. Винниченка виявити стилістично знижену лексику і запропонувати хорватські еквіваленти цього різновиду стилістично маркованої лексики. Дипломна робота передбачає розв'язання наступних **завдань**: переклад коротких оповідань В. Винниченка з метою ознайомлення з ними хорватських читачів; переклад стилістично зниженої лексики з української мови на хорватську мову; з'ясування обсягу поняття *стилістично знижена лексика* і класифікації знижених слів на підставі теоретичних праць із стилістики; з'ясування прийомів (способів) перекладу цієї лексики; аналіз труднощів, що виникли в процесі перекладу обраних оповідань. У ході перекладу було виявлено 34 одиниці стилістично зниженої лексики та проаналізовано способи їх перекладу на хорватську мову. Дипломна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків і списку використаної літератури та джерел. У вступі обґрунтовується тема дослідження, його актуальність, а також визначається предмет, мета та основні завдання роботи. Другий і третій розділ – довідки про твори та автора. У четвертому розділі представлено переклади двох оповідань В. Винниченка. П'ятий розділ присвячено стилістично зниженій лексиці в оповіданнях В. Винниченка і її класифікації. Також у ньому аналізуються різні способи перекладу стилістично зниженої лексики з української на хорватську мови. У кінці роботи подано висновки щодо підсумків проведеного дослідження, а також список використаної літератури і джерел, резюме роботи українською, хорватською і англійською мовами.

Обсяг роботи складає 63 сторінки. У додатках подано оригінали оповідань В. Винниченка.

3. ДОВІДКА ПРО АВТОРА

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО

Український політичний та громадський діяч, прозаїк, драматург та художник народився 26 липня 1880 р. у м. Єлисаветграді в селянській родині. У старших класах гімназії він брав участь у революційній організації. Коли йому було 14 років, Винниченко написав революційну поему про Запорозьку Січ, через яку його на тиждень ув'язнили в тюремному карцері. У 1901 р. Винниченко вступив на юридичний факультет Київського університету і того року створив студентську революційну організацію „Студентська громада“. Коли був студентом, працював в Закордонному комітеті РУП, який був організований українською партією. 1903 р. був заарештований за проведення пропагандистської роботи в Києві. На початку Першої світової війни письменник повернувся до Росії і жив в Москві до 1917 р., займаючись літературною діяльністю. Одразу після революції переїхав в Україну і взявся до політичної роботи. Став членом ЦР. У 1920 році знову опинився на чужині. Упродовж останніх 25 років свого життя Винниченко прожив у французькому містечку Мужен, біля Канн, де займався літературною творчістю. Помер Винниченко 6 березня 1951 р. Появу перших творів В. Винниченка (друкуватися він почав 1902 року) вітали І. Франко і Леся Українка. А М. Коцюбинський писав в 1909 р.: „Кого у нас читають? Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Про Винниченка. Кого купують? Знов Винниченка.“ (Краса і сила, 1989: 2). Леся Українка так писала про Винниченка: „Тільки талант може створити ці живі фігури, ці природні діалоги й, особливо, цю широку, яскраву картину ярмарку, на тлі якого відбуваються дії героїв“. Іван Франко писав: „І відкіля ти такий узявся? Серед млявої, тонко артистичної та малосилої або ординарно шаблонованої та безталанної генерації сучасних українських письменників раптом виринуло щось таке дуже, рішуче, мускулисте і повне темпераменту“ (ІУЛ 2014: 162). Деякі спогади про власне дитинство відбилися і на сторінках прозових творів Винниченка, зокрема в оповіданні „Федько-халамидник“. В. Винниченко – автор першого українського фантастичного роману „Сонячна машина“ (1922 – 1924 рр.). Творчість Винниченка має два періоди: перший охоплює більшу частину його творів „малої форми“ (нариси, оповідання), написаних від 1902 р. до революції 1905 р. До другого періоду відносяться оповідання, п'єси і романи, які з'явилися після революції

1905 року. Перший літературний твір В. Винниченка – оповідання „Сила і краса“ (автор змінив назву на „Краса і сила“) з’явився 1902 р. на сторінках журналу „Киевская старина“. Наступні твори склали першу збірку „Краса і сила“ (1906), до якої увійшли оповідання „Заручини“, „Контрасти“, „Антрепренер Гаркун-Задунайський“, „Голота“, „Біля машини“, „Мнімий господін“. У своїх творах Винниченко показував майстерність – він умів зачаровуюче розповідати і яскраво показувати персонажі. Визначальними ознаками стилю Винниченка, тобто мови його творів, є розмовність, емоційна насиченість та діалогічність. Мову творів письменника репрезентує розмовна лексика із різним ступенем експресивності, зниженості, які створюють особливий мовний колорит. 1917 року, після Лютневої революції, В. Винниченко очолив Генеральний секретаріат і став генеральним секретарем внутрішніх справ. В. Винниченка постійно переслідували, обмежували у творчості, і він просто не зміг витримати цього тиску й емігрував за кордон. В. Винниченко один з найталановитіших українських письменників ХХ століття. Він був людиною складної політичної долі, це було причиною його еміграції, а від 1933 р. він мовчить.

4. ДОВІДКА ПРО ТВОРИ

„КУМЕДІЯ З КОСТЕМ“

Оповідання „Кумедія з Костем“ було надруковане в 1910 році в Києві як частина збірки „Третя книжка оповіданнів“. Саме з цього оповідання Володимир Винниченко починається як дитячий письменник. Тема оповідання – доля байстрюка Костя і зображення соціальних та моральних вад суспільства. Оповідання про дітей належать до найкращої частини творчої спадщини Винниченка. „Кумедія з Костем“ було перше дитяче оповідання В. Винниченка. Слід зазначити, що у 20–30-х роках ХХ століття дитячі твори В. Винниченка широко друкувалися в Україні та Росії, входили до всіх українських читанок і хрестоматій (Федорович 2015: 168). У своїх дитячих оповіданнях Винниченко звертає свою увагу на внутрішній світ дитини та поведінку. Оповідання у назві містить слово *кумедія*, тому що всі сприймають Костя як божевільного і дивного, тому що він не такий, як усі інші діти. Насправді це оповідання не є комедією, а трагедією: „кумедний хлопець“ помирає, а комедія переростає в трагедію.

„ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК“

Оповідання „Федько-халамидник“ було опубліковане в 1912 році в київській газеті «Рада», як частина збірки „Твори. Книжка п'ята“. За одне з видань на початку 20-х років авторський гонорар було направлено на користь дитячих притулків. Тема оповідання – зображення долі дитини (Федька), яка протиставляється жорстокості суспільства. Спогади рідних письменника свідчать про те, що оповідання „Федько-халамидник“, написане 1912 року вже в еміграції, містить автобіографічний елемент. Це можна побачити в подробицях обставин дитинства головного героя. „Наче біс який сидів у хлопцеві!... Спокій був його ворогом...“, – так змальовував В. Винниченко Федька-халамидника, тобто самого себе. Дитинство Володимира Винниченка, як згадувала про це його мати, розпочалося в маленькій хаті з двором та садком. (...) Проте Володі було замало цього двору. Йому взагалі було всього замало, він відчував нестримну жагу до життя, не знаючи страху перед небезпекою (Тагліна 2010: 2-8).

5. ПЕРЕКЛАД ТЕКСТИВ

5.2. Komedija s Kostom

KOMEDIJA S KOSTOM

S Kostom se odvila komična situacija.

Dogodilo se to ovako.

Kosta i još troje dječaka – Danilko, Semeneć i Mikita vodili su stoku da pase na livadi. Dječaci svoju, a Kosta gospodarevu.

Puhao je tako hladan vjetar da su ruke potpuno promrzle i Semeneć, ma kako mrštio obrve ili napinjao usne, nikako nije mogao smotati cigaretu od konjske balege. Papir se trgao, balega je ispadala, a prsti su postali crveni kao mlada mrkva.

– Ne, hladno je, nećeš uspjeti smotati! – odlučno je rekao maleni, crnomanjasti Danilko i osvrnuo se. A u taj se trenutak, osvrnuvši se, digao i ljuto, glasno povikao: – A kaaamo ćeš ti?! Kamo, Arlhirleju, dao bog da te odneslo! Kamo ćeš ti to, ha?!

Rogati, sivi vol Arhirej koji se šuljao s livade prema mladim, jako ukusnim poljima pšenice, sada se zaustavio i pravio da ga pšenica uopće ne zanima i da njegov maleni, crnomanjasti gazda uzalud više. On se čak vratio leđima okrenutim pšenici i počeo mirno i staloženo čupkati travu.

Mikita i Semeneć također su se osvrnuli na livadu, ali njihova stoka pase kako treba. Mikita je ponovo navukao kaputić na glavu, legao, naslonio glavu na ruke i ponovo gledao na Semeneća, koji je ipak htio smotati cigaretu i čak je i usnu zagrizao od bijesa.

Jedino Kosta nije čak ni pogledao na stoku: on je gledao u Semenećeve prste. Njegove zelene, uske, duboke oči nisu se odvajale, usne su se razjapile, a iza njih su provirivali rijetki, oštri zubi. Činilo se da mora strašno boljeti kad on ugrize, više nego da netko drugi ugrize. Ali Kosta nikada nije grizao. Kada bi ga i netko tukao, on ni za što ne bi grizao. To je bio tako smiješan dječak.

– No, nećeš smotati – odjednom je on brzo prošaptao, preletjevši očima Semenećevo lice i ponovno brzo ruke.

Semeneć je s prijezirom pogledao na njega.

– A ti bi smotao?

– A smotao bih. Vama su svima ruke promrzle, a meni ne... I ponovo se, preletjevši očima po svima, zaustavio na cigareti.

I osmjehnuo se.

Crnomanjasti Danilko odmah se nagnuo i potegnuo Kostu za kačket. Kosta je sada nekako komično namrštitio nos, iskesio zube i napravio:

– Gr-r!

Točno kao pretučeni, bojažljivi psi s podvijenim repom i svinutim nogama.

Dječaci su se grohotom nasmijali. A Kosta je isto tako pažljivo i pozorno počeo gledati u Semencove ruke. Katkada je zbog nečeg oblizivao usne i držao ih razjapljenima – očito su mu usahnule.

– Aha! Nećeš smotati. Ruke su ti se smrznule. A meni ne – Eto tako!

I Kosta je svima protegnuo svoju crnu, uprljanu, malenu ruku. On je zbog nečega, očito, jako htio govoriti o svojim rukama.

Mikita ju je polako, lijeno uzeo i odmah ispustio.

– Gle! – kriknuo je zaprepašteno. – Kao vatra! No daj još, ajde, daj... Hej, dečki, kao kamen na suncu... Možeš jaja ispeći.

– Hajde! – bacio se Danilko.

Semenec je brzo odložio cigaretu i uhvatio se za Kostinu ruku. Ruka je bila strašno vruća.

– Oh, neka ga božja sila pukne! Baš kao žar!

Začudeno je gledao Danilko u Kostu svojim velikim, kao u Arhireja, smeđim očima.

– I noge... – ispružio je jednu crnu, ispucanu nogu Kosta, liznuvši usne. Noge su mu isto bile vruće.

– A čak nemam ni kaputić! – dodao je on bez smiješka i preletjevši očima po svima.

Stvarno, svi su bili u kaputićima i čizmicama, a Kosta je bio bos i u jednom sakou i prljavoj košulji. Košulja je na prsima bila raskopčana.

Arhirej je tada bio već nedaleko od pšenice.

Katkada je posve ravnodušno dizao glavu i gledao u tu stranu gdje su sjedili dječaci, i ponovo se naginjao i čupkao travu i prilazio sve bliže i bliže. Iza livade daleko, daleko, tamnila se smeđa šuma, a iza, gore na drugoj strani, mogle su se vidjeti topole gospodarstva. Vrane su jedna po jedna letjele u jednu stranu i graktale nad dječacima. Iznad vrana su na toj strani plovili proljetni, tamnosivi oblaci. I vjetar je postajao sve hladniji; bližila se večer.

Dječaci su u čudu promatrali Kostu, a on je ispod obrva zirkao na njih i nije se znalo hvali li se time ili ne.

– I tebi nije hladno?

– Ne!

– Ta lažeš! Evo, laže kao pas.

– Pa da, nije... A i imam lagane cigarete.

I Kosta je, ponovno liznuvši usne, gurnuo ruku u džep i oprezno izvadio krpicu. U krpici je stvarno bilo nekoliko cigareta.

Dječaci su iskosa ljubomorno pogledali na krpicu.

– Gdje si ih ti to uzeo? – upitao je Danilko, približavajući se. Kosta je sada privio krpicu na grudi.

– Aha!.. A vi nemate...

– Ta gdje si ih ti to uzeo?

– Od upravitelja imanja sam ukrao... Gr-r!

– Što? – začudio se Danilko.

– Kakva umjetnost! – s prezirom je iskrivio usne Semenec. – Ja sam ih toliko popužio kada sam bio na sajmu.

Ali prestao je motati od balege i sjeo je pored Mikite.

– Hajde, daj da probamo... – namignuo je Danilko, ali je tako beznadno namignuo da ni sam nije povjerovao da će ovaj dati.

U tom trenutku Mikita se najednom naslonio na desni lakat, brzo pružio lijevu ruku i uzeo Kosti krpicu. Kosta se spremao nešto reći Danilku i sav je zadrhtao. Ali sada se i iskrivio, iskesio zube i napravio:

– Gr-r!

Ali dječaci su se u trenu ustali, otrčali ustranu, zapalili cigarete i rugajući se i smijući se zaplesali oko Koste.

– A što! Pohvalio si se? Pohvalio si se?

– Aha! Aha!

– Eto, dobre su cigarete!

Cigareta je ukupno bilo tri, i Kosta nije dobio ni jednu. No on je samo ispod oka pogledavao na prijatelje i šutio.

– Nije mi žao! – odjednom je brzo progovorio kao da je sam sebe provjeravao i bio je s time jako sretan.

– Lažeš!

– Nije mi žao! Meni ni za što nije žao... hoćeš moj kačket? Ha? – Skinuo je kapu i pružio je Danilku.

Dječaci su se nasmijali, ali su isto bili i začuđeni: Kosta se nešto razbrbljao danas. Još tako nikada nije bilo – stalno šuti, i to kako.

– Ne želiš? ... hoćeš li sako?

– A kada će te tući jer si ga dao, hoćeš li plakati?

Dječaci su se ponovo nasmijali. Stvar je u tome što Kosta nikada nije plakao. Nije plakao, i *basta*, baš je bio smiješan! Kako ga sve nisu tukli i tko ga sve nije tukao: i nadglednik, i kuharice, i stočari, i svinjari, nikada nije plakao! Već su se više puta kladili, i to ne jednom i nije plakao. Samo bi se zgrčio, uvukao bi svoju oštru glavu i ramena i napravio svoje „gr-r!“. Kada mu, na primjer, stave žar ispod košulje ili ga piknu iglom u bok, samo tanko, tanko zavrišti, zažmiri i trči bilo kuda. Ali ne plače! Zbog toga su ga i prozvali „kamenim izrodom“.

Osim toga činilo se katkada kao da sam dolazi kako bi ga tukli, kao da iz prkosa želi da ga još više boli. Umjesto da se izmakne kada ga netko želi udariti, on namjerno iskesi zube, zareži, kao u iščekivanju. Razumije se, zbog toga bi dobio pljusku. Ali to kao da mu je još bolje: još više istegne vrat kao guska, namršti nos, zaškilji i opet po svome:

– Gr-r!

Neki su se u strahu micali od njega.

– Dabogda poludio, glupane jedan! – psovali su i začuđeno pogledavali na njega.

A Kosta se, pričekavši s istegnutim vratom i vidjevši da ga neće tući, tiho micao u stranu i ispod oka gledao na sve, živim, zelenim očicama.

I samo jedno, čini se, uopće nije volio: kada bi mu počeli govoriti da je on kopile, a da je njegov otac gospodar. Tada se on odmah digao i svim snagama trčao kamo su ga noge nosile. To su svi znali i voljeli su ga tako zadirkivati.

Kosta je stavio kačket i nekako se odjednom sav zgrčio. Usne su mu poplavile, tankasti nosić pobijelio i izdužio se, oči su mu zaigrale. Čak je i zakopčao sako.

– Aha! Hladno? – zlorado je zavikao Semenec. – Aha! Zakopčao si gumbe!

– Na! – sada je već Kosta napeo usta i čak se raskopčao. – Hoćeš da se skinem do gola?

– Sigurno se nećeš skinuti!

– Ne skidaj se, Kosta, jer će se vidjeti da si kopile – podrugljivo je rekao Mikita i namignuo Semencu.

Kosta se već htio skinuti i sigurno bi se nekome iz prkosa skinuo kada bi bilo još hladnije, no tada je odjednom podigao glavu i viknuo:

– Ja nisam kopile! Gr-r!

– Da? – začuđeno je prihvatio Mikita. – A tko ti je bila majka?

– Ja nisam imao majku!

Dječaci su se bacali po podu od smijeha:

– Tako dakle? A kako si se ti onda pojavio?... A čiji je onda stric Andrij Čornenko?

– Ja nemam strica! Nemam nikoga!

– Lažeš!

– Pa nemam!

– Pa imaš!

– Nemam! Nemam!

Kosta se pridigao na koljena i zlokobno, brzo sve pogledao. I bilo je vidljivo da je svom dušom htio da nikada nigdje nikoga nije imao.

– I ničega mi nije žao! Eto! Eto!

I skinuvši u trenu s glave kačket, počeo ga je trgati zubima. Kačket se rastrgao, kao papir.

– Eto. I kačketa nema. Gr-r!

Dječaci su se primali za bokove i grlili jedan drugog od smijeha.

– Kakav čudak!... Baš je!

– Nemam!

– Lažeš... A otac? Gospodar je tvoj otac, je li?

Kosta se u trenu sav ukočio, a zatim je, dižući se, dva puta zarezao na sve i pobjegao od njih koliko su ga noge nosile. Dječaci su se toliko smijali da nisu stigli povikati za njim.

Kada više nije mogao čuti dječake, Kosta se zaustavio i legao u brazdu u pšenici. Ležao je na leđima i gledao kako se ubrzano i sumorno nekamo kreću oblaci. Možda mu je opet bilo zagušljivo jer su se njegovi mršavi i pjegasti obrazi zažarili, usta su se otvorila i često ih je oblizivao.

Dugo je ležao tamo. Nije čuo kako su dječaci otišli ni kada je večer pala na livadu. Došao je k sebi jedino tada kada je nad njim najednom odjeknulo:

– A tako ti paziš na stoku, ha? Tako je paseš?

Ali nije se stigao ni podići na noge kada ga je uhvatila nečija ruka i digla na noge.

Nad njega se nagnulo crveno, bradato lice gazde s plavim ožiljkom iznad obrve:

– Tako ti stoku paseš? Ha?!

Kosta je liznuo usne, slabo, uvenulo iskrivio nos i napravio:

– Gr-r!

Nadglednik je planuo od gnjeva:

– Ti prokleta vrazje kopile, tako ćeš ti meni režati?! No, samo ti meni pričekaj, ja ću tebi zarezati. Danas ćeš ti meni već zaplakati!

I srušivši Kostu na zemlju, licem dolje, prignječio ga je koljenom, pohlepno skinuo sa sebe remen i svom snagom počeo tući dječaka. A zadajući udarce, čak je i teško disao kao drvosječa pri čemu je govorio:

– Evo ti za stoku! ... Evo ti za režanje! ... Evo ti za stoku! ... Evo ti za režanje! ...

Kosta je samo trzao nogama, ali je šutio!

– Samo se ti odupiri!... Evo ti! Evo ti!

Čak se i stoka zagledala.

Kosta se odjednom prestao odupirati i ležao je nepomično. Nadglednik je odmah prestao tući i brzo ga prevrnuo licem gore.

Kosta je zagrizao donju usnicu zubima i oštro i čudno gledao njemu ravno u lice.

– No?! Hoćeš li ubuduće znati kako puštati stoku u pšenicu?

Kosta se odmah osovio na noge, poskočio skoro pa do gazdine brade, zarežao mu u lice i pobjegao na brijeg.

Nadglednik je zanijemio. Potom se skamenio, viknuo, čak malo i potrčao, ali se zaustavio, potjerao stoku iz pšenice i brzo krenuo za Kostom.

Kosta je, dotrčavši na dvorište, došao u kuhinju i šutke, čak se ne govoreći i ne režući na pitanja začuđene kuharice, popeo na drveni ležaj i legao.

Kada je došao ljutiti nadglednik, Kosta je već ležao sav vruć i tih. Kuharica Tetjana, stara pjegava djevojka, vikala je na cijelu kuhinju kako bi joj bilo bolje da se utopi nego da umre od „kuge“ od „ogavnog kopileta“.

Nakon što je Tetjana digla buku počeli su raditi buku i drugi, pa je gospodar morao poslati po felčera¹ i s njim doći u kuhinju kako bi smirio prestrašene. Kosta je nepomično ležao, ali se, kada je ušao gospodar odmah okrenuo i cijelo vrijeme nije skidao s njega čudan nekako žalostan i pobožan pogled. Gospodar je stajao i u dosadi čekao kada će ga felčer pregledati. Sam je bio ozbiljan, sa širokom, uredno počesljanom bradom i surovim očima koje su gledale kroz naočale. Kada bi jedna od sobarica ostala trudna, pozvao bi je k sebi, skinuo bi naočale, a oči bi mu postajale još surovije. U vezi s tim bio je jako strog – odmah je davao i otkaz iako bi djevojka prisegla da je dijete njegovo. Djevojka ne smije imati dijete bez Božjeg blagoslova, bez vjenčanja. Čak je i on sam bio crkveni starješina. Katkada bi davao konja ili krave za dijete. I seljaci bi govorili da je dobar i samilostan iako je strog.

Felčer je Kosti popipao čelo, držao je neko vrijeme njegovu ruku u svojoj, a Kosta kao da to nije ni primijetio i nije skidao pogled s gospodara. Gospodar je čekao i gledao u zid i po plafonu, pušio je ne ispuštajući cigaretu iz usta. Susrevši čudan Kostin pogled, jedva se primjetno natmurio i nestrpljivo tapkao nogom po zemlji.

Felčer je posjeo Kostu, podigao mu košulju i pogledao tijelo.

– Boli li te trbuh? – pitao je on

Kosta ga je iskosa pogledao i ništa nije rekao.

– No? Boli li te trbuh? Govori!

¹ reg. vojn. zast. vojni ranarnik, vidar rana.

Kosta je ponovno zirnulo na njega, namrštio nos i napravio:

– Gr-r!

I sada se malaksalo nagnuo i legao, ne skidajući očarani, nježni pogled s gospodara.

Felčer se začuđeno osvrnuo:

– Čudan neki dječak...

– U redu, to je sve! – nestrpljivo je bacio cigaretu gospodar na pod. – Nema kolere?

– Ma kakva kolera! Očigledno se prehladio... Njemu bi trebalo...

– No, jeste li čuli? – strogo se gospodar okrenuo prema Tetjani i gazdi, koji su ostali u kuhinji. – Nema nikakve kolere i nemojte mi ništa izmišljati.

I, ne pogledavši u Kostu, srdito je izašao s felčerom iz kuhinje. A Kosta se podigao i čudno, napeto, vrućim zelenkastim očima gledao za njim. Za gospodarom su iz kuhinje izašli nadglednik i Tetjana, koja je nešto ispitivala felčera o Kosti.

Kosta je ostao sam.

I, čim su se zatvorila vrata, spustio se s drvenog ležaja i s dignutom košuljom potrčao prema bačenom opušku, zgrabio ga i počeo halapljivo uvlačiti. Opušak se ugasio. On ga je izvadio iz usne, prinio prema licu i počeo razgledavati. I osmjehivao se nježno, nježno, čak su mu i oči zasjale. Potom ga je oprezno stavio u usta i počeo uvlačiti. Cigaretu nije gorila. Ponovo ju je izvadio, pogladio rukom, osluhnuo i brzo pobjegao na vršcima prstiju prema peći. Uzbuđeno i pogledavajući na vrata, razgrnuo je žar i počeo pikati opuškom.

U tom trenutku u kuhinju je ušla Tetjana.

Vidjevši Kostu pored peći, brzo mu je prišla, pogledala preko ramena vičući:

– Vidi ti njega!... – istrgnula mu je iz ruke cigaretu. – Tako si bolestan? Dat ću ja tebi...

Ali nije stigla ni reći do kraja kada je Kosta odjednom strašno kriknuo, s užasom se okrenuo prema njoj, oči su mu zaigrale, pronašao opušak u Tetjaninoj ruci i zavrištao, divlje, strašno, nevjerojatno je zavrištao:

– Vraaati!! Vraaati!!

Tetjana se prestrašila i, sama ne znajući zašto, brzo podigla ruku s opuškom u vis.

Ali Kosta je poskočio za njom:

– Vraaati! Vraaati!

I sav se tresući, povukao se, stao na vrhove prstiju, hvatao za ruke, poskakivao.

– Vidi ga! Jesi poludio! Odmahujući, odmicala se u strahu Tetjana. – Pogledajte ga! Dabogda poludio!...

Kosta je odjednom pao na koljena, digao lice, sklopio ruke kao za molitvu i brzo, brzo, u strahu, s gorljivom molbom promrmljao:

– Hej, vrati, hej, vrati! To je moje, to je moje, to je tatino, daj mi... daj...

I Tetjana nije stigla ni čuti njegove riječi kada je Kosta neočekivano iskrivio cijelo lice, više ne samo nos, podbradak i usne zadrhtale su, oči su se napunile suzama i on je glasno, pružajući ruke i ponavljajući „vrati, vrati“, gorko, glasno zaplakao. I suze su se jedna za drugom, brzo, kao kapljice kiše po prozoru, kotrljale po obrazima i tekle u iskrivljena usne, na prsa, na pružene ruke.

Tetjanu kao da je grom pogodio: Kosta je zaplakao! Kao da ju je rastrgalo. U strahu se bacila do njega, uzela ga na ruke, počela mu stavljati opušak, nešto promrmljala, umalo zaplakala s njim.

Ali Kosta je, osjetivši cigaretu u ruci, u trenu utihnuo, smirio se, istrгнуo od Tetjane, potrčao prema ležaju, popeo se na njega i šćućurio u kut. Tamo je sjeo, skupio se, nakostriješio kao vučić i snažno, snažno uhvatio u ruci opušak. Na kopcima su mu još bile suze, ali oči su gledale srdito i s oprezom. S vremena na vrijeme grčevito je pritiskao ruku s opuškom na grudi i brzo pogledao u opušak kao u najvrjednije blago, izgubljeno i ponovno nađeno.

Tetjana je prišla drvenom ležaju i htjela ga poleći i prekriti kožuhom, ali on je zarežao, tapkao nogama i ponovno su mu na očima zabljesnule suze.

– Pogledajte vi njega! – još nije mogla doći k sebi Tetjana.

I već se polako smirila kada je u kuću ušao nadglednik, a ona mu je počela pričati „kakva se komedija odvila s Kostom“.

– Zar je zaplakao? – uzviknuo je ovaj u nevjerici. – Zbog opuška?! Ta što ti govoriš!

Ali kada je prišao drvenom ležaju kako bi sam vidio, Kosta je već, savivši se kao klupko u kutu, ležao nepomično i nije čuo ništa. Glava mu je bila vruća, iz usta kao da je izlazio žar, oči je okružila nekakva mrlja.

On nije režao i nije lupkao nogama kada su ga prenijeli bliže peći i pokrivali kožuhom, nije čak ni čuo kada mu je Tetjana žalosno rekla:

– Siročiću jadni... Dječčić maleni...

Ali kada je nadglednik oprezno potegnuo opušak i htio ga uzeti, Kosta se odjednom izmaknuo, na kopcima su se vidjele suze i brzo, brzo je promrmljao:

– Moje, moje... Hej, daj, to je tatino... to je tatino....

Nadglednik je sada odmaknuo ruku, iznenađeno i značajno pogledao Tetjanu, podigao prst i rekao:

– Što je to!

Tetjana je tiho sklopila usne i pokrila Kostu kožuhom. Kosta je ponovno počeo teško disati.

Isprije nitko nije htio vjerovati da je Kosta plakao i još „zbog takve budalaštine“ kako je rekao kočijaš, ali kada je nadglednik pred svima, još navečer, ponovo potegnuo opušak Kosta se nemirno skupio kao da je od opuška išla vrpca do samoga srca, a kada su se na kopcima ponovno pojavile suze, svi su povjerovali. I čudna stvar – nitko nije bio zadovoljan što je Kosta zaplakao. Svi su se natmurali i otad su se od večeri do večeri malo smijali. Na licima je vladala zamišljenost.

Drugi dan Kostino se stanje pogoršalo, trećeg dana nije više bio pri svijesti. Ali opušak iz ruke nije ispuštao. Katkada bi žarko i brzo, brzo nešto govorio, režao, spremao se trčati i utihnulo. Katkad se odjednom pojavio čudan smiješak i Kosta je snažno, snažno pritiskao ruku s opuškom na prsa.

Tetjana, koja je u takvim trenucima stajala kraj njega, nije se mogla suzdržati, njezina su se usta krivila od žalosti, stavljala je ruke na obraze i plačući govorila:

– Siroče moje! Ni mamice, ni tatice. Golupčiću...

Četvrti dan uvečer Kosta je počeo hroptati, uzdisati i bacati se na sve strane kao da mu je netko sjeo na grudi i gušio ga.

Tetjana se preplašila, bacila se na njega, vrisnula, uzela s vješalice kaput i što je brže mogla potrčala u selo po pomoćnika doktora.

Međutim, kada su oboje dotrčali nazad, Kosta je ležao mirno i nepomično. Lice se kruto izdužilo, pod očima je imao okruglu, hladnu mrtvačku sjenu, bljedoplave usne snažno su se prilijepile za zube, a zubi su malo provirivali iza njih. Felčer mu je stavio ruku na čelo i srce i rekao:

– Gotovo... Možete ga oprati...

I izašao.

Kada su Kostu prali, u njegovoj ruci blijedoj i nesavjetljivoj s pocrnjelim tragovima od biča, čvrsto je bila sklopljena cigareta. Baba je htjela rastvoriti prste, ali Tetjana nije dala da je se izvadi, pa su ga oprali s njom.

Nadglednik, koji je baš tada bio u kući i nije vjerovao da je Kosta umro, pogođen je češao bradu i pomalo glasom punim krivnje govorio, pogledavajući na opušak:

– Hm! To je tako, komedija... Hm! Tko bi pomislio!... Ta tako je i umro...

Tako je Kosta i umro. Tako su ga s tim njegovim opuškom i pokopali. I još su se dva tjedna nakon toga sjetili u kuhinji te čudne komedije s Kostom.

5.1. Vragolan Fedko

VRAGOLAN FEDKO

To je bio čisti mangup i vragolan.

Nije bilo dana, a da se netko nije žalio na Fedka: tamo je praćkom izbio staklo, tamo je svog “starog” prijatelja prebio tako da je bio plav; tamo je prevrnuo bačvu s kišnicom koju su tako brižno skupljali.

Kao da je nekakav vrag ušao u dječaka! Sva djeca kao i druga – igraju se, tiho se zabavljaju, mirno. Fedko se obavezno tuče, bilo što prevrće naopačke. Mir je bio njegov neprijatelj s kojim se borio na svakom mjestu.

Na primjer, ovako. Prave kuće od pijeska. Pred kućom u kojoj je živio Fedko bila je nepopločena ulica i tamo su uvijek konji gazili pijesak. Nakon kiše taj je pijesak postajao ljepljiv i vlažan – nema boljeg za gradnju kuće. Postaviš nogu, obložiš je pijeskom i pomalo izvlačiš. I eto kuće. Tko želi može čak i dimnjak pričvrstiti. Oko kuće se može oblikovati i ograda, a iza ograde zapiknuti slamke sijena – i eto vrta.

A između kuća prolazi ulica. Može se ići jedno drugom u goste.

Fedko također radi kuće od pijeska. Ali odjednom ustane i gle, gle krene i sve u potpunosti sruši – i svoje i tuđe. Još se i grohotom smije.

A ako se tko naljuti ili zaplače, udari ga šakom. Nemoj se ni probati tući s njim – najjači je u cijeloj ulici. Odmah ti postavi nogu, pritisne na zemlju svojom težinom i pita:

– Pa? Jesi li se našivio? Govori!

Ako taj kaže da se našivio, on ga poštedi; ako se opire – još tuče.

Ili kada dječaci puštaju zmaja.

Plac je velik – nema ni kuća, ni trgova, ima se gdje rastrčati. I vjetar je tamo s vremena na vrijeme najbolji.

Evo nose zmaja.

Fedko sjedi pred svojom kapijom, kao Slavuj razbojnik² na drvu i gleda. On se voli ili penjati po krovovima ili sjediti na kapiji. Kapija je visoka i tamo je tobože neka škrinjica napravljena. U toj škrinjici sjedi Fedko.

– Puštaj! – viče ovaj koji drži.

Zmaj se otima, ali se odmah uzdiže i udara u zemlju.

² junak ruskog eposa.

Fedko je bijesan: glupani, rep je kratak! Ali on sjedi i ništa ne više. Ima druge misli.

Dječaci su se sjetili i privezali na rep krpicu. Tada se zmaj gipko i lagano podigao u zrak. Ugodno ga je držati. Vjetar je čudesan, samo razmataj konce i gledaj da su čvorovi dobro zavezani. Zmaj koketira i njiše glavom u jednu pa u drugu stranu kao da nekome šapće na uho s jedne pa sa druge strane. A kada su ukrasi već zakvačeni, kako je radosno! Cijeli bi dan stajao, i držao, i gledao gore. Nebo je visoko, visoko, plavo i hladno. A zmaj na njemu bijel bjelcat i ljulja se, rep lako premješta kao da pliva, kao da mu je zagušljivo i lijeno maše lepezom. I jedva, jedva čujno lije se iz njega fijukanje. Ne samo da vidiš nego i čuješ. Tako kao da Gric ili Stjopka tamo gore vuče za konopac, miluje se i zveckta prema dolje.

Konopac je već stvorio luk. Eh, loše je konac napravljen! Ako se uže dobro napravi, konac neće stvoriti luk. Ali nema veze, razmotaj dalje.

Konac reže ruku, ali to je sitnica. Zmaj sve dalje i dalje krivuda prema nebu, postaje sve manji i manji.

– Šalji telegram!

Pušta se telegram. Na papirić se pričvršćuje konac i diže se. Vjetar ga hvata i – ode telegram. Evo, zapeo je za čvor i opire se, trga se, umalo da ne više prema dolje: „Ne puštaj!” Ali sada treba trznuti konac. Vjetar opet hvata i ponovno je otplovila gore bijela vijest. Evo već je blizu, već je na tom mjestu gdje čak ni Gavrik ne može vidjeti konce. Ubrzo će zmaj pročitati telegram.

Ali ovdje svi već zajedno čuju krik i skreću pogled sa zmaja na zemlju. Ide Fedko. Ide i više. On bi mogao prići i tiho, tako da nitko ni ne čuje – ali Fedko to ne voli.

On već izdaleka više:

– Hej tamo, daj ovdje zmaja!

Uzet će ga. Fedko ide uzeti zmaja.

Ruke u džepovima, nahereni kačket, ide, ne žuri.

Nemoj ni probati pobjeći, Fedko svakog psa prestigne.

Dječaci počinju brzo namotavati konac. Ali kako će to pomoći?

– Daj zmaja! – prilazi bliže Fedko.

Gavrik krivi usta i čudi se. Stjopka je probljedio, ali brzo mota konac pogledavajući na Fedka.

Spirka podiže kamen sa zemlje i više:

– Hajde, priđi! Hajde!

Ali Fedko čak ni ruke ne vadi iz džepova i ipak prilazi:

– Daj ovdje zmaja!

Sada on već vadi ruke iz džepova jer Spirka sobom sakriva Stjopku i podiže ruku s kamenom. Ali Fedko ne traži kamen, prati pokret Sprikine ruke.

– Dat ćeš zmaja?

– A to je tvoj zmaj?

– Uzet ću ga, pa će biti moj.

– Oho! Bezobraznik! Razbit ću ti glavu, samo priđi.

– Hajde, udari!

Fedko čak izbacuje prsa kao da i želi da ga udare kamenom. Čuperak mu viri ispod kačketa, oči brzo bježe.

A Stjopka mota, a Stjopka mota! Zmaj samo fijuče visoko iznad, trza se i ne razumije ništa što se događa tamo dolje, zašto ga tako brzo povlače natrag.

– No, udari više! Eh, ti! Bojite se...Evo, ja sam bez kamena, na vas trojicu.

– Ljonjka, Va-as-ko! – odjednom viče Spirka. – Ovdje–e!... Fedko uzima zmaja!

Ali Fedko se u trenutku pomiče s mjesta, nalijeće na Spirku, vješto podstavlja nogu i baca ga na zemlju. Taj čas skače do Stjopke, hvata konopac i uzima ga. Konac pucka, zmaj zveckta. Gavrik plače, a Fedko omotava konac oko ruke i pomalo natraške ide doma. Izgleda ponosno. Spirka i Stjopka bacaju se na njega, oči im gore, gađaju ga kamenjem, ali Fedko se samo izmiče i grohotom smije.

– Gade! Ne pojavljuj se na našoj ulici! Probisvijet! Šugavac!

A Fedko samo ide. Zmaj je već njegov.

Ali tada uzme i napravi neočekivano. Kada su već dječaci bili daleko i nisu mu ništa mogli napraviti, odjednom se vraća i daje zmaja. Čak je donio i još svojeg konca i dao ih:

– Evo ti tvoj zmaj! Misliš da je meni potreban? Kada bih htio, napravio bih svog od cijelog komada papira. Tata iz tiskare donese crvene hartije, tako bih ga napravio.

Ali ovo nije čest slučaj. Češće se završava time da dječaci trče doma, žale se, a njihovi tate i mame idu Fedkovojoj majci i također se žale. A Fedku uvečer ide kazna. Ali ni tada Fedko nije kao ostala djeca. On ne plače, ne moli, ne obećava da neće više. Namršti se i sjedne. Majka grdi, prijeteći se, a on čak ni riječ da kaže, sjedi i šuti.

Otac se vratio s posla. Umoran i srdit. Ruke su mu sive od olovnih slova koja slaže u tiskari. Obrazi su mu isto kao od olova, mršavi, mršavi, brada je na njima tako rijetka, da se kroz nju vidi koža.

– Što? Opet? – pita on, gledajući u Fedka.

Fedko šuti.

– Kome ja govorim!? Je li istina to što majka govori?

– Istina je – tiho odgovara Fedko.

– Skidaj hlače.

Fedko šuteći ustaje, skida hlačice i čeka, pognuvši glavu.

Otac skida sa sebe remen, stavlja Fedka na stolac i počinje tući.

Fedko se cijelim tijelom tresе i trza nogama.

– Leži!! – više otac.

– Kako je tvrdoglav! Tvrđoglav! – plješće rukama majka. – Makar da bi zamolio tatu, makar da bi zaplakao. Kamen, a ne dijete. Zlikovac nekakav...

Istukavši „zlikovca“, otac vadi iz džepa dvije ili tri kopejke i daje mu:

– To ti je za to, a ovo je za to što govoriš istinu...

Fedko briše suze koje su izašle na oči, uzima novac i sprema ga u džep. On se ne ljuti zbog remena – on razumije da tako i treba. Ali uzima tri kopejke jer zaista nije lagao. Kada bi htio mogao bi lagati, ali Fedko lagati ne voli.

Ne voli Fedko ni odavati prijatelje.

Otac ga i za to hvali, a majka se i za to ljuti:

– Tako tako, udovoljavaj mu, daj mu novce, daj. On će namjerno praviti nered, samo kako bi mogao reći istinu. Pametan otac uči sina. Umjesto da ga poučiš za to što pokriva druge, on ga hvali...

– Ništa, stara... Ne može se za sve tući. Za nešto treba mlatiti, a za nešto i hvaliti...

– Tako, tako! Hvali ti njega, hvali...

A najviše je Fedko dobivao zbog Tolje. Tolja je bio sin gazde te zgrade u kojoj su živjeli. To je bilo nježno, uglađeno, mirno dijete. On je uvijek izlazio na dvorište nekako bojažljivo, škiljio je od sunca i sramežljivo se osmjehivao svojim nevinim, plavim očima. Čist, uredan, uopće nije bio sklon Fedkovim zabavama. Ali taj ga je vragolan obavezno iskušavao i jadni Tolja bi dolazio doma podrapan i s razbijenim nosom. Njegova majka, osjetljiva i također uglađena žena, samo da se nije onesvijestila vidjevši svog Tolju takvoga.

– Gdje si se tako uprljao?! Tko te je tako? – užasavala se ona.

Tolja je plačući rekao da on nije kriv, Fedko ga je naveo na to.

Već tu večer, Fedkov tata je ispitivao „zlikovca“:

– Jesi li se penjao s Toljom uništavati gnijezda vrabaca?

– Penjao sam se.

– Ti si mu potrgao hlačice?

– Sam ih je potrgao. Ne zna se penjati, ali se penje. Neka se ne penje.

Ali tu se umiješala majka.

– Kako možeš tako govoriti? To je plemenito, nježno dijete, a ti, sin seljaka, s njim postupaš tako kao sa Stjopkom. Ta zbog tebe će nas izbaciti iz stana... Ti ne bi smio ići k njemu, grubijane neotesani. Igraj se sa svinjarima, a ne s plemenitom djecom. Nesrećo moja! Zašto me je bog kaznio takvim zlikovcem... A otac mu ništa ne želi reći; radi, sinko, što želiš, tuci djecu, neka nas izbace iz stana...

Otac šuti i mrko gleda kroz prozor. Vani je večer. S prozora gazdinskog doma jedva čujno odbijaju se zvuci nježne glazbe. Toplo je i tiho. Toljin otac hoda po prostranoj kući, zamišljeno slušajući glazbu. Uz njega je možda i Tolja – čist, nježan, s obraščićima kao kruh. Majka svira. Kod njih nema ni svađe, ni prljavštine, ni briga. Stanari im donose stanarinu, seljaci za zemlju novac donose. Njih nitko neće izbaciti iz stana, makar bi Tolja tako htio uvrijediti Fedka.

– Skidaj, kurvin sine, hlače! – odjednom se otac oštro obraća Fedku.

Fedko ispod oka gleda u tatu.

– Zašto? – jedva čujno pita on.

– Zato što se družiš s plemenitom djecom. Ja sam tebi, nevaljalče, već nekoliko puta rekao: ne smiješ se družiti s gospodom. Oni nisu tvoje društvo.

– Ali ja se s njime ne družim, on sam dolazi.

– Goni ga do sto vragova od sebe... Kakvo ti je on društvo?... Lezi!

Fedko liježe, ali otac tako tuče da je majka sasvim nezadovoljna.

A drugi-treći dan, Fedko ponovno iskušava Tolju. I tako ga iskušava kako ni jednoj osobi ne bi moglo pasti na pamet.

Recimo ovako. Vani je oluja, kiša lije s neba u takvim mlazovima kao da je tisuću Fedka prevrnulo tisuće bačva s vodom. Oblaci su tako plavi, čupavi i režu ih zelenkaste munje. Grom trese tako snažno da posuđe zvoni u ormaru.

Tolja, pritajivši se kod prozora, gleda na ulicu. Pusto je, nema nikoga, sve se sakrilo. Samo odozgo teče cijeli potok prljave vode s mjehurićima. Kiša lije vodu, kamenje, stupiće. Sa žlijeba cijeli vodopadi padaju u okućnicu. Tamno je, sivo, strašno. Mama leži u sobi s povezanom glavom, ona ne podnosi oluje i uvijek je bolesna.

Tolja bi se isto sakrio nekamo, ali mama mu je zabranila sjediti kraj prozora i zato Tolji strašno paše još malo sjesti i gledati.

U, nekakav bujan i prljavi potok ide po ulici! I kamo će sada?

Puknuo je grom i lampa je u blagovaonici zazvonila.

Tolja se lagano prekrizio i priblijedio, ali od prozora se ne može maknuti.

Tada je najednom vidio nešto neobično. Na ulici u samom potoku, pod kišom, mokri, bez kapa, lutaju Fedko, Stjopka i Vaska. Prikvačili su hlačice skoro do trbuha, šljapkaju nogama, smiju se i nešto očito viču. Veselo im je i milo! Voda je valjda topla, a kiša ih oblijeva kao tuš u kadi. Evo, Fedko okreće lice prema kiši, lovi kapljice ustima. Kako imaju smiješne, mokre glave!..

Vasko je nešto našao u vodi, Što je to?... Potkova. Fedko je sakriva u torbu. Oni ponovno skupljaju čavle, potkove, željezo! A Fedko je jednom našao čak i pet kopejki.

Tolja se podiže na prste kod prozora i maše rukama kako bi ga vidjeli. Ali dječaci ne gledaju u prozor. Oni šljapkaju nogama, praćakaju se, grmi iznad njihovih glava, ali baš ih briga za to. Oblaci nad njima tako su strašni da ih je strahovito vidjeti, a njima je to nekako i drago, to znači da će kiša još dugo padati.

Evo ih zaplesali su, možda i pjevaju:

Lij, lij, kišice,
kablom,
kablom, kabličem
iznad naše pšenice.

I kiša im pada na glavu, na ramena, na ruke. Košulje su im se prilijepile za tijelo, potok bježi, bježi, grom trešti. Ali Tolji grom više nije strašan. Tolja bi i sam potrčao na ulicu. On sad još više maše rukama, ali pokucati se boji da mama ne čuje.

Napokon, Fedko primjećuje Tolju i počinje mahati rukom, pozivajući ga k sebi. Vasko i Stjopka također mašu, pokazuju potkove, čavle, šljapkaju nogama, poskakuju. Vasko pada i sjeda ravno u vodu, Fedko i Stjopka grohotom se smiju, a Vasko s njima.

Tolja odjednom silazi s prozora, brzo skida čizmice, prikvači hlačice i tiho otrči u hodnik, a iz hodnika na trijem. Na sebi ima baršunastu jaknicu i hlačice, žao mu ih je. Ali dječaci su već kod trijema i viču:

– Dođi, ne boj se! Kiša je topla.

– Ta dođi! Premišljaš se kao baba neka... Je'n, dva!

Tolji je hladno i strašno, ali ne želi da ga nazivaju babom. On silazi s trijema i oprezno ide dječaku. Njegove nježne, krasne nožice spotiču se, prljavi potok zalijeva baršunaste hlačice, kiša u isto vrijeme moči lijepo začušljanu kosu i jaknicu. Na prvu mu je od toga bilo hladno, a potom mu je bilo tako simpatično i milo. Tolja od ugone dreči i šljapka nogom po vodi. Dječaci također viču i uhvativši se za ruke trče prema dolje. Tolja je u sredini.

Uvečer je Tolja bolestan, s vrućicom leži u postelji, a Fedka stavljaju na stolac i tuku.

Došlo je proljeće. Snijeg je postao žut i prljav, a led na rijeci kao namočeni šećer. Potom su počele teći rječice po ulicama i zemlja je počela isparavati na suncu.

Jednom predvečer Stjopka, Gric, Spirka i drugi dječaci puštali su brodiće na ulici.

U taj čas izašao je Tolja na trijem i gledao ih. On sam nije puštao brodiće jer mu je bilo strogo zabranjeno igrati se s dječacima na ulici, ali je mogao stajati na trijemu.

Odjednom je odnekud došao Fedko. Kožuh mu je bio cijeli mokar, čizmice kao da su se zacrvenile od vode, kapica je bila u blatu. Ali on je cijeli sjajio i mahao ogromnim štapom koji je bio dva puta veći od njega.

– Dječaci! Znaite gdje sam ja bio! – povikao je još izdaleka.

Svi su bacili brodiće i potrčali k njemu:

– Gdje? Gdje?

Fedko je vješto zabio štap u hrpu mokrog snijega, skinuo kapu i obrisao znoj:

– Huh! Tako sam se umorio, braćo! No, takav je i posao bio!

– Ta gdje si bio? Kakav posao?

– Na rijeci sam bio. Tamo-oo!.. Plovi ogroman komad leda. Tržnicu je odnijelo dovraga.

I to kako! Mi smo hvatali daske... Ja sam takav hrast izvadilo, jao, jao!

Dječaci su se svim duhom zainteresirali... A nisu ni znali!

– Ma lažeš? To je istina?

– Odi pa vidi. Sjedite ovdje i brodiće puštate...

Ja sutra u školu ne idem, od jutra ću se spremati na rijeku...

– Kako ne ideš u školu? A otac?

– Neš ti problema! Neću ići. Zdravo, Toljko!

Tolja je čuo cijeli razgovor i jako se želio raspitati kako tamo na rijeci dolazi komad leda. Ali nije mogao trpjeti kad bi mu taj Fedko govorio „Toljko“. Kao da mu je prijatelj.

Tolja se okrenuo i ništa nije rekao kao da nije čuo Fedka. Ali bilo je tako zanimljivo poslušati kako komad leda plovi po rijeci da se odmah vratio i rekao:

– Zdravo! Bio si na rijeci?

– Bio sam.

– Kako izgleda?

– Odi vidi ako te mama pusti – nasmijao se Fedko i okrenuo leđa Tolji.

Tolja je pocrvenio – kako se on smije rugati, seronja ...Ako se požali ocu, on će dobiti svoje!

A Fedko je za to vrijeme pričao dalje:

– Cijela rijeka plovi. Snažno navire i tutnji...

A koliko naro-o-da na obali – sve je puno! Jedan je dječak htio ploviti na komadu leda, ali se prestrašio, a ja idem sutra.

Tolja je htio ići doma, ali, kada je te riječi čak je i krenuo dolje, prema dječacima.

Dječaci su također bili iznenađeni – Fedko je sasvim lud!

Ondje izgleda strašno, a on će se popeti tamo.

– Zar ćeš se popeti na komad leda?

– A nego kuda! Evo, i štap već imam, – pokazao je Fedko na zataknuti štap. – Na ledu je veselo. Ja sam vidio kako je prošle godine plovio Antoška... Tada nisam još nabavio štap... Idemo sutra zajedno? Ha?

Spirka i Stjopka počeli su se: treba ići u školu.

– E, u školu! Jedan dan ćemo propustiti, kao da je šteta!

Tolju je bilo strah slušati takve razgovore, ali nije imao snage pomaknuti se. Dječaci su se počeli, ali su odlučili sutra poći do rijeke. Dogovorili su se da će se svi troje naći baš na ovom mjestu točno u osam sati.

Kada je Fedko drugi dan došao na dogovoreno mjesto, našao je tamo Spirku, Stjopku... i Tolju. Tolja je sav bio zamotan u šalove iza kojih su izvirivali samo vršak nosa i oči! Oči su mu bile nekako čudne, malo s osjećajem krivnje, malo preplašene.

Fedko se načudio Tolji:

– A što ti? Hoćeš s nama?

Tolja je malo pocrvenio i rekao:

– Idem vidjeti, a potom idem u školu.

– Idi, vidi – složio se Fedko i počeo izvlačiti štap iz snijega. On ga je sakrio ovdje još jučer navečer.

Štap je bio čudesan! Na kraju oštar, s čavlom na vrhu: kada ga zabiješ u led, nećeš se poskliznuti.

Knjige si je Fedko privezao na trbuh i pokrio kožuhom. Smiješno je bilo gledati, kako je postao debeo.

– Kao tvoj tata... – rekao je Spirka Tolji.

To je bila istina, sam Tolja to je vidio, ali od svega je toga postajao bijesan. „Tata”... Uopće nije „tata”, nego „tatica”. A potom, kakve ima veze što je njegov *tatica* imao veći trbuh, nego ostali *tate*. Jer njegov je *tatica* bogat, to je sve.

Tolja im ništa nije rekao – on je bio ugladen, odgojen dječaćić. Ali Fedko, kada bi pecnuli njegova tatu, odmah bi počeo govoriti grubosti, a čak bi se i počeo tući.

A Tolja je čak nešto i rekao Spirki. Ali Spirka nije čuo jer su oni u taj čas krenuli na spust s brijega. Sada više nema brbljanja – moglo se vidjeti rijeku. Poplave još nije bilo, ali kako je rijeka postala čudna! Cijela siva, uzburkana, valovita. Na obali u hrpi stoje i hodaju

ljudi. Sunce lukavo proviruje iza parnog mlina. Čavke nekamo lete u jatu i grakću. A kako blješti vrh križa na Bogojavljenjskoj crkvi! Uh, prekrasno!...

– No, tko će prvi! – odjednom je povikao Fedko i kao vihor maknuo se s mjesta.

Stjopka i Spirka zavrištali su i potrčali za njim.

Tolja je isto htio zavrištati i potrčati, čak i ritnuti nogom isto kao što je napravio Stjopka. Ali on to nije mogao napraviti: vrištati na ulici ne priliči plemenitoj djeci, teško je trčati jer je kožuh tako dugačak i težak, a na nogama su duboke kaljače. I još na leđima ima naprtnjaču s knjigama.

Tolja je samo gledao kako su se micale Spirquine i Stjopkine noge. Evo, Stjopka je ispustio knjige. Zaustavio se, podigao, ponovo ritnuo nogom i poletio za ovima naprijed.

Tolja ih je sustigao oko same rijeke. Izbliza se rijeka činila još čudnijom. Moglo se vidjeti kako pomalo, teško, hrli komad leda. Led je treštao, razdvajao se, komadi su navaljivali jedan na drugog, točno je sličilo na to kao da gone veliko krdo volova. Cijela siva masa stoke pomiče se pomalo, a nekada se jedan popne na drugoga, a tada na tom mjestu počinje komešanje, volovi se penju jedni na druge, stoje, vrte se, sve dok se ti koji su započeli komešanje ne proguraju naprijed.

Po cijeloj obali stoji narod. Dječaci se energično guraju između odraslih i neprestano glasno viču veselim glasom. Koliko tu školaraca ima koji će sutra reći učitelju da ih je taj dan „boljela glava“ i da nisu mogli doći „u razred“!

A rijeka hrli, hrli naprijed. Komadi leda se s mokrim škripanjem trljaju jedan o drugog. Oni su tako ozbiljni i stari, žuti. Odakle su doplovili ovdje? I kamo plovo? Sjeo bi na jednu od njih i plovio na njemu nekamo daleko, daleko. Uokolo su drugi komadi leda, njih treba odgurnuti da ne bi navirali na druge, a ako se popnu potopit će ih. Dobro je ako stigneš preskočiti na drugi, a što ako pljusneš u vodu? A voda je, uh, crna, duboka i hladna, pišti.

Ali nađe se hrabrih koji skaču na komade leda i plovo na njima neko vrijeme. Desetak dječaćkih očiju ljubomorno slijede mladiće. A dječaci još i nogama tapkaju po ledu kao da govore kakav je komad leda, ne propada. Neki od njih preskaču na druge plohe leda i namjerno se zaustavljaju na samom kraju nad crno sivom, gustom vodom.

– Hej, ti tamo! Želiš rakove uloviti? – viče netko od odraslih na dječaka. – Silazi na obalu!.. Ako pljusne u vodu, vadi ga...

Mladić kao da ne čuje, ali potapkavši po komadu leda, silazi na obalu.

Tolja je često gledao u Fedka: no, zašto on ne ide na led. Fedko je nešto govorio Stjopki i Spirki i pokazivao na rijeku glavom.

Tolja je prišao bliže i počeo slušati.

– I što! Skaču ovdje... – govorio je Fedko. – Misliš si, kakva umjetnost! Ne, neka onaj tko na tu stranu po ledu prijeđe bude heroj!

– Ne, na onu stranu! – okrenuo je glavom Stjopka. – A ako ga prignječi komad leda, što ćeš onda napraviti?

– A ti na drugi! – bljesnuo je očima Fedko. – A s tog još na sljedeći! ... Eto, napravi tako! Napraviti ćeš? Ha?

– Hoćeš li ti napraviti?

– Možda i hoću...

Tolja je strašno htio vidjeti kako će Fedko malo skakati po ledu. On će skakati i razumljivo, preplašit će se i početi plakati; njega će skinuti s leda i svi će mu se poslije smijati. Neka se ne hvališe.

– Nipošto nećeš to napraviti! – rekao je Tolja Fedku kimajući glavom prema rijeci.

Fedko je šutke pogledao na njega i ništa nije rekao. A Tolja je vidio kako su Fedku čak i usnice problijedjele, a oči su postale tako čudne i oštre kada se zagledao u komade leda. Aha! Možda se boji.

– No, probaj! – ponovo je rekao Tolja. – Ti si se hvalio da ćeš ploviti na komadima leda. Hajde!

A komadi leda hrlili su. Katkada su se raspadale i među njima se pojavljivala crna, strašna površina vode. U toj vodi su plivale slama i granje. I slama i granje vrtjeli su se i negdje nestajali – tako je voda bila nemirna.

– Ajmo se kladiti da ću prijeći na drugu stranu! – u trenutku se obratio Fedko Tolji.

– Nećeš prijeći!

– No, hajde! U što ćeš se kladiti? Ako prijeđem, dat ćeš mi svoj nožić s drškom od kosti. A ako ne prijeđem, ja ću tebi dati svog čiška. Hoćeš?

Tolja uopće nije htio čiška, što će mu čizak? – ali se složio.

– No dobro! Daj ruku! Spirka, presijeci!

Spirka je presjekao i Fedko je još više stegnuo remen, a prije toga dao je Stjopki svoje knjige.

– Samo vi šutite... – dubokim glasom rekao je svima Fedko. – Jer ako netko vidi da želim prijeći na drugu stranu, neće me pustiti. Neka misle da samo šecem uz obalu..

– Dobro!

Fedko je stegnuo remen, uzeo u ruku štap, zapiknuo ga i jače nategnuo kapu.

– No, gledaj sada! – rekao je on Tolji nekim čudnim glasom i krenuo ravno na led.

– Fedko je krenuo! Fedko je krenuo! – povikali su dječaci koji su ga već davno tjerali da ide na led.

Fedko je skočio na led i zatapkao nogama kako bi ga isprobao. Led je bio dobar, debeo, snažan.

Fedko se pomalo približavao drugom komadu leda, hodao i štapom isprobavao je li debeo. Potom se osvrnuo prema brijegu i odmah skočio na drugi komad leda.

Spirka, Stjopka i Tolja gledali su za njim sa srcem u grlu.

– A kamo ćeš ti? – viknuo je na Fedka neki radnik sa strane. – Kamo ti ideš? Vraćaj se nazad!

Ali Fedko kao da ne čuje, potrčao je na kraj leda i ponovo počeo dodirivati novi komad leda. Taj je bio sasvim tanak. Probao ga je pritisnuti štapom – nije čvrst. A odzada viču i mašu rukama da se vrati. Fedko je izabrao drugi – taj je deblji. Rastrčao se i skočio. Led se samo lagano zaljuljao i smirio.

– Zar je poludio, nitkov! – zavikali su ostali na obali. – Kamo ga je povela nečista sila. Hej ti, vraćaj se ovamo odmah!

– No, gledaj tog poludjelog dječaka!

– Potrčite i skinite ga, kurvinog sina!

Ali već je bilo kasno za trčanje. Fedka je nosilo dolje i on je već bio na sredini. On je časom pogledavao, dizao na štapu kapu, veselo je vrtio i nešto vikao. Nije se moglo razabrati što je on zapravo vikao, ali moglo se čuti nešto veselo i energično.

– Čiji je on? – svi su se pitali.

– To je Fedko, sin Ivana tiskara. Gad će pasti.

– No kakav huligan. Što to radi! Ah ti, bože naš.

A Fedko je zaista nešto nesvakidašnje radio na rijeci. Puzao je na trbuhu po tankom ledu, pa se upirao štapom i preskakao preko vodenih površina, pa je trčao s kraja na kraj leda jer nije bilo izlaza.

Činilo se da će malo, malo naletjeti na njega ta nakupina leda, zbaciti ga, svaliti s nogu i ni traga neće ostati od malenog dječaka. Ali maleni se, nekim čudom, vješto izvukao na sam greben nakupine, brzo je sišao s nje i trčao ponovo preko komada leda.

Na obali je bilo tiho. Dječaci su zamrli s razjapljenim ustima i široko otvorenim očima. Stariji su se brinuli i pažljivo slijedili za svakim korakom „nevaljalca“. Kako taj stane, tako se svi odmah zabrinu, neki počinju vikati svakakve savjete:

– Udesno, udesno idi, kurvin sine!

– Kamo udesno? – maše savjetniku drugi rukom. – Tamo je voda, neka čeka, drugi će komad leda doplutati... Ne kreći se, stoj na mjestu!

Nasreću, Fedko ne može čuti nikakve savjete i sretno se dočepao obale.

Dječaci su od sreće počeli pištati, boriti se, bacati kamenje na komade leda. Odrasli su lakše disali i kimajući glavama psovali vragolana Fedka. Ali u psovkaama nije bilo ni zlobe ni bijesa. Vješt dječak, što reći. Kako se izvukao, pašji sin, ha?

Fedko s te strane maše kapom koju je stavio na štap. Ta je obala pusta jer se tuda ne može proći s ulice – tamo su nečiji zidovi i ograde.

– A kako će se vratiti nazad? Neće valjda opet na led?

– Tako i je, on je opet na ledu!

Zaista, Fedko je skočio na komad leda, onda na drugi i ponovo su na obali svi utihnuli, slijedeći hrabroga dječaka. Nitko više nije vikao savjete, nitko nije psovao, samo nisu skidali pogled s malenog dječaka koji se probijao, trčao posred strašnog, sivog leda, skakao, vrzmao se. Tako maleni dječak, a vješto je, bez straha, prevario ogromne komade leda koji su se s treskom penjali na njega kao da su se spremali rastrgati drsko živo stvorenje. Kako je to stvorenje gazilo po toj sivoj nakupini leda i još je čak povremeno mahalo malenim štapićem.

– No, nevaljalac! – uzdisao je netko, kada se Fedko izvukao iz bezizlaznog položaja.

A „nevaljalac“ se približavao sve bliže i bliže.

Evo već je nedaleko. Vidi se kako brzo njegove oči bježe na sve strane tražeći mjesto za preskakanje. Našao je. Upro se štapom. Štap se rasprsnuo. Udario je jače u led i ponovo se upro. Stoji dobro. Jedan! – i već je na drugom komadu leda. Žilavi, đavolji dječak. Skače kao mačka.

I evo dječaka već na obali. Oko njega krik, vriska prijatelja. To je junak, tako je, junak. Tako treba!

– Sreća tvoja da si spretan! – odmahuju glavama odrasli. Ali ne psuju i ne ljute se, – što reći takvom luđaku.

Tolja se uspuhao gledajući kako se Fedko kretao po komadima leda. Oči su mu postale vatrene, srce je tuklo snažno i goruće. Ničeg strašnog nema na tom ledu. Ali zato je zanimljivo i veselo! Odmah bi krenuo trčati. Samo da skine kaljače jer je u njima teško. To uopće nije komplicirano. Uzeti od Fedka štap, zabosti ga u led i skakati. Velika umjetnost!

A kada je Fedko izašao na obalu oko njega su se okupili svi dječaci, i radosno, i s ushitom gledali na njega kao na heroja, Tolja je osjećao da i on može prijeći. I ne samo da može nego će i prijeći!

I on je, nikome ne rekavši, brzo skinuo kaljače, stresao ranac s ramena na zemlju i prišao Fedku.

– Daj mi svoj štap – rekao je.

Fedko je začuđeno pogledao na gospodičića:

– A što će to tebi?

– Ja isto želim ići na tu stranu!

– Kamo?!

– Na tu stranu.

Spirka i Stjopka su frknuli. Ali Fedko se nije nasmijao.

– A ako padneš u vodu?

– Ne boj se, neću pasti. Daj!

– Bolje ne, Toljice...Ti to ne možeš.

– Oho! Ti jedini možeš! No, daj štap. Što, možda ti je žao?

Spirka i Stjopka su frknuli. Ali Fedko se nije nasmijao.

– Evo... – slegnuo je ramenima Fedko. – Samo gledaj...

Tolja je uzeo štap i krenuo na led.

– A kamo opet? Zašto? Tko? – odjednom su povikali ljudi vidjevši Tolju na ledu.

Ali Tolja, isto tako kao i Fedko, potrčao dalje i skočio na drugi komad. Tada je cijela nakupina leda navrla i odrezala Tolju od obale. Tolja se našao sam usred strašnih, komada leda, koji su se kretali, navirali jedan na drugog, pucali, vrtjeli se.

Na obali su nešto vikali, trčali. Tolja je bio rastrojen, htio je trčati nazad, ali nije mogao – pred njim je bio cijeli pojas vode. A odzada nadire ogromna stijena leda. Ona kao da se baš posebno želi popeti na Tolju tako cijelo vrijeme nadire na njegov komad leda.

Tolji je postalo strašno. Ruke su mu postale strašno hladne, noge su mu oslabile i klizale se po ledu. Htio je pasti na led, pritisnuti se na njega cijelim tijelom i vikati, pozivati upomoć.

Ali on se i to bojao napraviti. Samo je stajao i tiho počeo plakati.

A ljudi na obali brinuli su se, vikali, savjetovali se kako spasiti Tolju i nisu znali što napraviti jer je jedan savjetovao jedno, drugi drugo, treći treće. Svi su išli uz komad leda na kojem je stajao i plakao Tolja, vikali su, mahali rukama, nekamo nekoga slali. A Tolja je u to vrijeme već plivao dalje. Već je ispustio štap iz ruke i hukao na crvene prste, polijevajući ih suzama.

Neki od odraslih su probali ići po komadima leda do Tolje sa druge strane, ali se led naginjao, lomio se pod njima, jedan je krojač skoro i pao u vodu.

Tada je odnekud došao Fedko. On je negdje nestao čim se Tolja počeo mučiti na ledu i svi su vidjeli da se preplašio. Čak su ga htjeli izgrditi što je doveo gospodičića u takvu situaciju. Ali Fedko kao da je netragom nestao.

– Aha! Preplašio se, smeće! Vražja hulja, naučio je dječaka i pobjegao.

Svi su već znali da je Tolja gazdin sinko, a neki su čak otišli po njegova *taticu*.

I eto, dok su se svi vrzmali, trčali i nisu znali kako spasiti Tolju, neočekivano se pojavio Fedko. U rukama je imao dugačak štap u koji je morao zabiti čavao, malo-pomalo u brizi gledajući na Tolju. Spirka i Stjopka svim su se silama trudili pomoći mu.

No, čavao je zabijen, dobro se drži.

– No, hej, maknite se s puta... Maknite se!

Svi su odstupili na viku. A gledaj, opet taj nevaljalac! Ali ima štap, zar se sprema spasiti gospodičića?

– Kamo ćeš ti, gade?

– Mjesta! ... No, dajte mjesta!

Fedko se progurao kroz masu, odabrao komad leda i skočio.

– Drži se, Toljko! Ja ću sada biti kod tebe. Drži se, ne trči, stoj na mjestu!

Tolja se, ugledavši Fedka, zabrinuo i htio mu trčati ususret, ali ga je pojava Fedka zaustavila.

Za oko pet minuta Fedko je već bio na Toljinu komadu leda.

– No, daj ruku... Idi sa mnom. Ta ne boj se, idi hrabro. Uzmi štap i upri se. No, tako... Drži se... Stoj... Ja ću preskočiti, a ti čekaj...

– Hej, ne hodaj!... Bojim se... – uhvatio se za njega Tolja.

– Ta stoj! To je glupo... Ja ću preskočiti i pogurnuti do tebe komad leda, a ti ćeš prijeći... Jer sam nećeš preskočiti...

Fedko je preskočio, pritrčao na kraj leda i upro se štapom u susjednu nakupinu leda. Led je proizvela zvuk i pogurnuo se Tolji.

– Sada prijeđi ovdje!.. No, eto vidiš... Sada idi na taj kraj. Idi hrabro, ne boj se... Stani ovdje. Stoj, ne boj se. Ja idem nazad, pogurnut ću do obale...

Fedko je pretrčao na drugi kraj leda i samo se htio uprijeti štapom o dno rijeke kad se odjednom pod njim čulo pucketanje, krhki se led razlomio na dva dijela i Fedko je nestao s leda.

Svi su tada zamrli.

Ali Fedko se nije izgubio, uhvatio se rukama za led i svim se snagama gurao kako ga ne bi odnijelo. No na površini vode, koja se smirila od toga već je dolazio novi komad leda. On će odnijeti Fedka.

Tolja je to vidio i s vikom potrčao po ledu:

– Toljo! Toljo! – vikao je Fedko – Daj mi svoj štap. Daj mi svoj štap... Ja ću se popeti...

Ali led je u taj čas dotjerao do obale i Tolja je kao strijela sletio s njega.

Stjopka, Spirka i drugi dječaci srnuli su prema Fedku i protegnuli mu štap. Fedko je već sav poplavio i htio se uhvatiti za štap, ali ruka ga nije slušala, smrznula se.

A prići mu ne možeš jer se led ljulja, polijeva se vodom i može ponovo puknuti.

S obale odrasli nešto viču, ali dječaci ih ne slušaju. Stjopka je legao i počeo se približavati Fedku.

– Siđite s leda tko je višak – viknuo je Stjopka osvrnuvši se.

Ali u taj čas jedan od dječaka dao je Stjopki uže zavezano od pojasa. Stjopka ju je bacio Fedku.

– Hvataj Fedju! Hvataj... Brže, Fedju, jer dolazi komad leda.

Fedko je protegnuo ruku, ali se ponovo uhvatio za led.

– Ne mogu... – prošaptao je. – Ruke ne drže, past ću...

I odmah je uhvatio zubima za uže, uzeo je puna usta, snažno stisnuo zube i zamahnuo glavom, govoreći: „Vući!”

Stjopka, dječaci i odrasli s obale su počeli vući Fedka.

– Drži se, Fedju, drži se, ništa... Eh drži se još malo! Bravo!

Fedko je bio sav plav od hladnoće i toga što se držao zubima za pojas. Ali, čim su ga izvukli na tvrdo, stao je na noge i počeo brzo, brzo tapkati i mahati rukama. Voda se slijevala s njega, zubi su mu cvokotali, ali on za to nije mario:

– Ništa, nije to prvi put, ja sam ove zime propao tri puta kroz led. Treba samo trčati.

Ali nisu mu dali da trči. Odnekud su došli Toljini *tatica* i mama, a s njima i Fedkova majka. Tolja se, vidjevši ih, zatresao i s vikom i plačem bacio prema njima:

– Tatice! Mamice! Ja nisam kriv, ja nisam kriv!

Ali *tatica* i mama mu nisu dali govoriti. Uzevši ga pod ruku, vukli su ga doma.

Fedkova je majka također uzela Fedka i tako ga tresnula da su s njega prskale kapljice.

– Doma, bezdušniče! Sad ću ja tebi pokazati! – i ponovo ga je tako potegnula da je Fedko morao trčati za njom. Tako blijedu i ljutu Fedko nikada nije vidio svoju majku.

A ispred su roditelji vukli Tolju koji se cijelo vrijeme spoticao, nešto vikao i glasno plakao. Roditelji su mu nešto odgovarali i vukli ga tako da je Tolji nekoliko puta pala kapa s glave.

Odjednom su se zaustavili i čekali Fedka s majkom.

– On je bio na ledu? – s prijetnjom u glasu obratio se Toljin tata Fedku.

Fedku je bilo jako hladno, zubi mu nisu prestajali cvokotati, cijelo ga je tijelo boljelo od toga kako ga je majka vukla, ali on je stigao primijetiti da se Toljinom ocu slina zapekla na ustima, a oči su mu se nalile krvlju. A Tolja je s užasom gurao glavu što majci, što *tatici* i žalosno govorio:

– Ja nisam kriv, ja nisam kriv...

– Šuti! – viknuo je njemu otac i ponovo se obratio Fedku: – On je bio na ledu?

– Bio je...– rekao je Fedko cvokotajući zubima.

– Laž! Laž! – još se žalosnije i u strahu šćućurio Tolja. – Ja nisam htio ići, ali oni su me naveli na rijeku. A potom me Fedko gurnuo na led...

Pitajte sve... Ja nisam kriv...

Fedko se prestao tresti i pogledao je u Tolju.

A Fedkova majka je planula:

– Oh, bože moj! Ta što ti sebi umišljaš, đavle jedan! Ta otac će s tebe kožu oderati, ništa od tebe neće ostati. Zašto te nečastivi nije ulovio tamo u vodi, ti vraže!

I ona je svom silom udarila Fedka po glavi. Fedko je pao na jedno koljeno i pokrio rukama glavu. Majka ga je ponovo htjela udariti.

– Čekajte, Ivaniho! – zaustavio ju je Toljin otac i podigao Fedka. – Ustani... Čekajte, Ivaniho... Ja ga želim pitati... Fedko, ja tebi vjerujem, ja znam, da ti nikada ne lažeš, nemoj ni sada lagati: govori, jesi li naveo Tolju na rijeku?

Fedko se tresao, koljena su mu se savinula i naginjala se na sve strane. On je šutio.

– Govori, pokvarenjače! – tresnula ga je majka.

Fedko je pogledao u Tolju, taj je velikim očima, punim straha i brige, gledao ravno u njega. Suze su mu tekle po obrazima i zaustavljali se u kutovima usta. Tolja ih je automatski lizao jezikom i gledao na Fedka u očekivanju nečeg strašnog.

– No, govori, Fedko! – nestrpljivo je rekao Toljin otac.

Fedko je maknuo pogled s Tolje, nagnuo se i tiho rekao:

– Naveo sam ga...

– I gurnuo si ga na led?

– Jesam...

– Nitkove jedan! – viknuo je Toljin otac i snažno pljusnuo Fedka po licu. A zatim se vratio Fedkovojoj majci i rekao: – Nadam se da će ga ovaj put vaš suprug kazniti kako treba... Inače bolje ispraznite stan.

Fedku je ponovo s glave pala kapa kada ga je udario Toljin otac. On ju je podigao i pogledao Tolju. Ali Tolja se pritisnuo do majke koja ga je milovala i žalila.

A uvečer, kada je Fedkov otac trebao stići s posla, Fedko je kašljao i oblizivao usne.

Bilo mu je strašno vruće.

– Aha, jako kašlješ, balvane? – odazvala se pored peći majka. – Čekaj, čekaj, odnijet će te vrag... Samo neka otac dođe i zagrije te remenom. Što, možda ti je vruće?

– Je... – tiho je odgovorio Fedko, a sam je gledao kako su mu se u očima pojavile žute i zelene mrlje.

Kada je otac došao, a majka počela pričati što je bilo, Fedku je u očima bilo već sasvim žuto, a glava mu je bila strašno teška i vruća; tako je bila teška, da je nije mogao držati na ramenima i htio ju je položiti ili na stol, ili na zemlju, ili u peć – samo da je položi.

Majka je govorila, ali Fedko čak nije ni slušao i nije pamtio više ništa. On je samo kroz san vidio da je tatica zbog nečega postao strašno ljut, tako ljut da nije mogao govoriti i samo se hvatao za grlo i za remen.

Potom su Fedka stavili na stolac i tukli kako treba. Ali Fedko ovaj put nije ni viknuo. Samo je, kada je otac na tren pustio ruku kojom ga je držao, pao dolje i nije se micao.

– Ustaaaaj!!! – revao je otac i povukao sina za ruku; ali ruka je bila tako vruća, a sinovo lice je bilo tako spokojno da je otac bacio remen i nagnuo se nad Fedka. Fedko više ništa nije ni čuo ni vidio.

A kroz tri dana on je ležao mrtav. Jednom ili dvaput bio je pri svijesti, pitao jesu li tukli Tolju, nešto mrmljao i ponovo padao bez svijesti. A u nesvjestici je nekoga molio, nekome se prijetio i raspitivao se o Tolji.

Otac i majka nisu se udaljavali od Fedkove postelje, tresli su se i šutke borili sa smrću. Ali smrt je pobijedila.

Četvrti dan Fedka su pokopali. Na groblje su išli svi dječaci iz svih susjednih ulica. Spirka, Stjopka i Gavrik ridali su.

A Tolja je tiho gledao s prozora. Mama mu je strogo zabranila družiti se s dječacima s ulice.

A njemu je bilo zanimljivo gledati kako će pokopati vragolana Fedka.

Kada se Fedkov lijes sakrio iza ugla i više se nikoga nije moglo vidjeti, Tolja se odmaknuo od prozora, zavrtio se na jednoj nozi i potrčao se igrati s čiškom.

On je rekao Fedkovojoj majci da mu da tog čiška jer je pobijedio u okladi s Fedkom.

6. ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

В. Коптілов в *Теорії та практиці перекладу* визначає *оповідь* (відповідний російський термін – сказ) як специфічний спосіб організації художнього мовлення від першої особи. Автор оповідання неначе ховається за так звану маскою оповідача, від імені якого ведеться розповідь про події. Здебільшого таким уявним оповідачем виступає людина з народу, що не вміє висловлюватися «по-книжному», а послуговується влучною, конкретною, багатю на фразеологізми народною мовою (Коптілов 1982: 97). Для перекладача, який займається перекладом художнього твору, насиченого стилістично зниженими висловлюваннями, на думку М. Яковлевої, підбір відповідностей значно ускладнюється насамперед тому, що багато критеріїв (глибина зниженості, ступінь обмеженості соціальними і професійними рамками) мають досить суб'єктивний характер. Тож перекладачі, підбираючи семантико-стилістичні еквіваленти, спираються здебільшого на мовне чуття та знання норми (Білас 2013: 419). Стилістично знижена лексика не тільки обмежена на розмовний стиль. Стилістично знижена лексика використовується також і в художньому стилі як спосіб змалювання персонажів, побуту та рівня освіченості людей. Тому доречним видається висновок І. Ліходкіної (За: Білас 2013: 416-417). про те, що переклад текстів, які містять знижену розмовну лексику, вирізняється певною специфікою: при передачі такої лексики засобами цільової мови виникають труднощі, адже така лексика найчастіше не має чітко визначених еквівалентів у мові перекладу. Але варто відзначити, що І. Ліходкіна фокусує увагу лише на лексичному аспекті перекладу зниженого розмовного дискурсу, який порівнює, якщо не ототожнює, з просторіччям, що може викликати наукову полеміку, оскільки корпус зниженої розмовної лексики, на наш погляд, має ширше семантичне поле, ніж просторічний аналог, а саме поняття зниженої розмовної лексики поєднує в собі підсистему просторічної лексики. Просторіччя, таким чином, протиставляється мовним засобам, які належать до системи літературної мови, і кваліфікується як відступ від літературної норми, як нелітературна мова. Тому просторічні слова і вирази звичайно розглядаються як фамільярно-спрошені, стилістично знижені, іноді грубуваті, не характерні для книжної мови і зразкового мовлення. У художній літературі вони застосовуються як засіб характеристики мови персонажів. Окремі слова (найчастіше це загальноживані слова, які в переносному значенні звичайно набувають виразно зниженого, різко негативного, а часом і просто грубого, лайливого значення) потрапляють у художню мову і публіцистику як засіб вираження зненависті, презирства, зневаги (Коваль 1967: 81). Художній стиль послуговується всіма засобами, які є в складі

національної мови і які мають виражальні засоби. Тому елементи розмовного стилю використовуються в художньому стилі. Це, зокрема, слова з експресивно-оцінними позитивними й негативними відтінками значень та слова, які перебувають за межами літературної норми (наприклад, ненормативна лексика). У сучасній художній літературі знижена розмовна лексика представлена повною мірою, починаючи з фамільярної і просторічної й закінчуючи табуйованою лексикою. Певні труднощі і відповідно особливий інтерес викликає переклад стилістично забарвленої лексики, якій властиві національна специфіка, семантичне багатство, належність до певного стилю і емоційна насиченість, що залишає актуальним розгляд розмовної, особливо стилістично зниженої лексики, у перекладознавчому полі. (Білас 2013: 415). До особливостей функціонально-стильової єдності „мова художньої літератури“ належать такі: (...) використання зі стилістичною метою для створення місцевого колориту, для мовної характеристики персонажа діалектизмів, жаргонізмів, професіоналізмів, просторічних слів (...) (Капелюшний 2007: 17). В оповіданнях В. Винниченка „Федько-халамидник“ та „Кумедія з Костем“ стилістично знижена лексика є не лише засобом характеристики Федька, а й оточення, в якому хлопець живе. Ці слова переважно вимовляють дорослі в ситуаціях, коли вони виражають обурення або зневагу; на їх настрій впливає ситуація чи поведінка дитини.

В оповіданнях В. Винниченка „Федько-халамидник“ і „Кумедія з Костем“ та в перекладах, які ми зробили, було виявлено елементи стилістично зниженої лексики: лайливі та зневажливі слова, прокльони, лайливі вислови, вульгаризми. Більшість вульгаризмів і вульгарних висловів у слов'янських мовах, так само, як і їх бурхливе семантично-комунікативне життя, тим чи тим чином пов'язане саме зі статевим життям людей і тварин. Таким чином витлумачений вульгаризм слід відрізнити від лайки, яка може охоплювати *літературні* слова, що є образливими самі по собі, тобто за їх основним значенням (*дурень, тупак, бахур, гівнюк, хам, пройда, падлюка*) або за своїм вторинним (переносним) значенням (тут ідеться про доволі широке лексичне поле, яке вказує на *образливі* предмети, на тварин та рослини: *свиня, сука, коза, гуска, віслук, гнида, змія, пень, стовп, бовван, дошка*). Справжній вульгаризм вимовляється всерйоз і, як правило, у стані афекту. Приклади сарказму і вбивчого висміювання є лише доказом руйнівної ролі вульгаризму (Užarević 1999: 187). Стилiстично знижена лексика у творах Володимира Винниченка виявляє вплив тенденцій літературної мови ХХ ст. З її допомогою Винниченко зміг показати різні персонажі та їх особливості. Мова художньої літератури є індивідуалізованою. У ній індивідуальна свобода є повною, необмеженою. Тому до мови художньо-літературного стилю не можна підходити з позицій мови

колективної норми, тобто під кутом мовного стандарту, як у випадку мови інших функціональних стилів (Silić, Pranjković 2007: 385). Проблема перекладу лексики зниженого реєстру в художній літературі традиційно розглядається в рамках вивчення художнього перекладу й перебуває під пильною увагою перекладознавців протягом довгого часу (Білас 2013: 65).

6. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНО ЗНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ

Цей розділ охоплює шість підрозділів, в кожному з яких у таблицях виокремлено різні групи стилістично зниженої лексики, виявленої в процесі перекладу Винниченкових оповідань „Кумедія з Костем“ і „Федько-халамидник“: лайливі вислови, лайливі і зневажливі слова, а також прокльони. У таблицях також подано речення, які ілюструють контекст вживання стилістично знижених слів та переклад українських знижених слів на хорватську мову. У таблицях, де це можливо, подано значення українських і хорватських знижених слів та їх синоніми. Майже всі проаналізовані слова та вирази є синонімами, більшість з них є неповними синонімами, які різняться відтінками значення. Коли говоримо про стилістично знижену лексику в оповіданнях В. Винниченка, важливо наголосити на їх функціях у конкретних текстах. Більшість стилістично зниженої лексики в тексті використовують дорослі, коли звертаються до дитини. Тільки кілька слів використовують діти при зверненні до своїх однолітків. Аналіз стилістичної літератури показав, що до стилістично зниженої лексики слід відносити слова зниженої номінації. Склад ненормативної лексики визначається набором соціолектів (сленг, жаргон, аргі, просторіччя) та стилістично зниженої лексики (вульгаризми, лайлива, обценна лексика, мат, дисфемізми, суржик, також сюди можна віднести евфемізми). До плутанини при спробах унормувати та класифікувати її елементи приводять міграційні процеси певних лексичних одиниць з однієї групи в іншу та набування ними додаткових значень чи відтінків значень (Клепуц 2009: 85-87). *Просторіччя*, на відміну від жаргонів і аргі, мають широку соціальну основу і функціонують переважно в усно-розмовній мові осіб з низьким рівнем мовної культури. (...) У просторіччі використовуються нелітературні шари експресивно зниженої лексики. До складу просторічної лексики входять *вульгаризми* – брутально-лайливі слова, що в мові вживаються для реалістичного відтворення усного мовлення персонажів, характеристики їхнього низького культурного рівня, викриття нищості, зокрема духовної, а також з метою створення особливого побутового колориту, підсилення експресії (Кравець 2004: 117).

При перекладі було важливо знайти відповідники стилістично зниженої лексики в хорватській мові. У випадку відсутності повних еквівалентів слід було підібрати найбільш прийнятні хорватські відповідники, які б адекватно передавали значення українських слів. Для цього насамперед треба було визначити, до якого виду стилістично зниженої лексики належать стилістично знижені слова у вихідних текстах. У хорватській

мові питання стилістично зниженої лексики залишається маловивченим. Процес систематизації та перекладу складався з аналізу значення українського слова та пошуку відповідників в хорватській мові. Слід зауважити, що при перекладі важливу роль відіграє знання про стилістично знижену лексику рідної мови, тобто необхідні знання про функцію, яку стилістично знижена лексика має в мові, та як використовується. О. Гаврилів випрацювала такі критерії пошуку відповідників до лайливих слів: 1) узгодженість інтенсивності лайливих слів; 2) врахування семантично-морфологічних особливостей; 3) частота вживання лайливого слова має бути приблизно однаковою в обох мовах; 4) це стосується й стилістичного забарвлення: діалектним лайливим словам в іншій мові мають відповідати також діалектні пейоративи. Враховуючи ці чотири критерії, практично для кожного лайливого слова можна підшукати еквівалент в іншій мові, який відповідатиме йому, якщо не завжди за предметним (що не важливо), то в будь-якому разі за емотивним значенням, інтенсивністю, частотою вживання і стилістикою. (Гаврилів 2014). А. А. Білас (2013: 67) в своїй роботі подає класифікацію відповідностей за способами і прийомами, запропоновану В. Виноградовим, яка є актуальною для вивчення операційного інструментарію відтворення одиниць зниженого розмовного мовлення, тобто їх відтворення засобами цільової мови: 1) прямі відповідності; 2) синонімічні відповідності; 3) гіпо-гіперонімічні відповідності; 4) дескриптивні (перифразові) відповідності; 5) функціональні відповідники; 6) престаційні відповідності. Предметом особливої уваги перекладача мають бути яскраво стилістично забарвлені групи слів – архаїзми і неологізми, елементи літературної мови і просторіччя, професіоналізми і вульгаризми, діалектні і запозичені слова. Залежно від конкретних умов контексту вони по-різному відтворюються в перекладі, але їх специфіка не може ігноруватися (Коптілов 1982: 87). До уваги також треба брати і інші аспекти стилістично зниженої лексики, зокрема культурний, соціальний та психологічний аспект. Переклад стилістично зниженої лексики характеризується низкою труднощів, але, можемо зауважити, що в слов'янських мовах лайливі вирази чи зневажливі слова бувають універсальними, з можливими відтінками в значенні, які можуть бути зумовлені культурою та мовною картиною світу; тому передати стилістично знижену лексику адекватним відповідником було можливо. У хорватській мові існує багатий корпус стилістично зниженої лексики, яка активно вживається у мові, і це полегшує переклад тексту з вихідної української мови на цільову хорватську мову. При перекладі перед перекладачем стоїть завдання передати не лише зміст, але і зберегти емоційне навантаження, створене з допомогою стилістично зниженої лексики.

6. 1. Лайливі вислови

Вульгарна і лайлива лексика становить невід’ємну частину ненормативного лексикону і як самостійна лексико-семантична система, і як експресивно підсилювальний маркер інших її соціо-лінгвальних страт (Клепуць 2009: 85-87). У першій таблиці подано приклади систематизації виразів під назвою *лайливі вислови* (далі в тексті – ЛВ). Подані ЛВ в оповіданнях мають функцію лайок. В оповіданнях В. Винниченка ЛВ використовуються для більш глибокого розкриття образу як емоційно-експресивні засоби. У сполученні *сукин син* та *сучий син* прикметники *сучий* і *сукин* виконують функцію вульгаризму. *Літературознавча енциклопедія* подає таке значення слова *вульгаризм*: (лат. *vulgaris*: *звичайний, простий, народний*) – у стилістиці літературного мовлення – неприйнятне, непристойне, грубе, побутове, брутальне або іноземне (варваризм) слово чи вираз (...). Вульгаризми часто вживаються в художніх творах для надання їм особливого побутового колориту, увиразнення характерних ознак егалітарного середовища. Може бути притаманний певній культурі, наприклад, сміховому стильовому напрямку (котляревщина, окремі прояви низового бароко, авангардизм). При перекладі таких слів (виразів) необхідно шукати відповідник у цільовій мові. Вирази *сукин син*³ і *сучий син* в хорватській мові мають свої еквіваленти. При чому еквівалент до *сукин* вважається в хорватській мові вульгаризмом. При перекладі сполучення *стервин син* виникли труднощі, пов’язані з відсутністю в цільовій хорватській мові відповідника слова *стервин*. (Ставицька 2008: 22).

Таблиця 1

№ п/п	Лайливий вислів	Вживання лайливого вислову в оповіданнях В. Винниченка	Хорватський еквівалент
1	СТЕРВИН СИН	– <i>Ага! Злякався стервин син!</i>	SMEĆE
2	СУКИН СИН	– <i>Впрапо, вправо бери, сукин син!</i>	KURVIN SIN
3	СУЧИЙ СИН	– <i>Скидай, сучий сину, штани!</i>	KUĆKIN SIN
4	ЧОРТОВЕ ХЛОПЧА (пор. ЧОРТІВ СИН)	<i>Жилаве, чортове хлопча.</i>	ĐAVOLJI DJEČAK
5	НЕЧИСТА СИЛА	– <i>Куди його потягла нечиста сила.</i>	NEČISTA SILA
6	БІС СИДИТЬ	<i>Наче біс який сидів в хлопцеві!</i>	KAO DA JE UŠAO VRAG U NJEGA
7	ЗНЕСТИ К БІСУ	<i>Базарний місток знесла к бісу.</i>	ODNIJETI DO VRAGA

³ *Сукин (сучий) син, просто-розм.*: а) (лайл.) підла, мерзотна людина; негідник; б) (згруб. фам.) грубий, молодий чоловік або хлопець (перев. при звертанні). (Ставицька 2008: 335). Первісно те, що зветься матірнім дієсловом, тісно пов’язувалося з іменем собаки, тобто суб’єктом непристойної дії був собака у структурі міфологічної формули „Пес еб твою мать!“; (рес јебъ твоју мать), тобто „ти – сукин син“. Той самий вислів, але зі словом *нес*, більш пізній; він мав на меті образити увесь чужий рід, звідси вислови „сукині діти“, „сукин син“ (Ставицька 2008: 18).

8	МУРЛЯ ПОГАНЕ	Толя почервонів, – як він сміє насміхатися, мурля погане!	SERONJA
9	ЧОРТОВОЇ ДУШІ БАЙСТРЯ ТИ ПРОКЛЯТЕ	– Ах ти ж, чортової душі байстря ти прокляте , так ти мені ще хиркати будеш?!	PROKLETO VRAŽJE KOPILE
10	ВІЗЬМЕ ТЕБЕ ЧОРТ	– Подожди, подожди, візьме тебе чорт...	ODNIO TE VRAG
11	ЖЕНИ ПІД ТРИ ЧОРТИ	– Жени його під три чорти од себе...	GONI DO STO VRAGOVA
12	ШИБЕНИК ЧОРТІВ	– (...) Шибеник чортів навчив хлопця та й утік.	VRAŽJA HULJA

Таблиця 1.1.

№ п/п	Лайливий вислів	Значення лайливого вислову українською мовою	Хорватський еквівалент	Значення лайливого вислову хорватською мовою
1	СТЕРВИН СИН	СТЕРВО <i>розм.</i> Підла, негідна людина; мерзотник // Уживається як лайливе слово.	SMEĆE	<i>pogr.</i> vrlo loša, karakterno bezvrijedna osoba sinonimi: smeće* , 2) (pravo je moralno -) pokvarenjak <i>usp.</i> , nitkov (RSHJ 2008: 435).
2	СУКИН СИН	СУКА <i>перен., вульг.</i> Уживається як лайливе слово, <i>перев.</i> щодо жінки. // Взагалі про підлу, нікчемну людину.	KURVIN SIN	<i>vulg.</i> KURVA <i>pren.</i> osoba bez karaktera, onaj koji je sklon varanju i lažima, sklon podvali.
3	СУЧИЙ СИН	СУЧИЙ <i>перен., вульг.</i> Уживається у складі лайливих виразів.	KUČKIN SIN	<i>razg., pogr.</i> KUJA <i>pejor.</i> žena sklona intrigama i podmuklim postupcima; kučka.
4	ЧОРТОВЕ ХЛОПЧА (ЧОРТІВ СИН тощо)	<i>перен., розм.</i> Дуже поганий, неприємний, негідний. // У лайливих або фамільярних висловах.	ĐAVOLJI DJEČAK	<i>pren.</i> težak, mučan, opak.
5	НЕЧИСТА СИЛА	а) те саме, що злий (нечистий, лихий і т. Ін.) дух; б) уживається як лайливий вираз.	NEČISTA SILA	
6	БІС СИДИТЬ	Уживається як лайка.	KAO DA JE VRAG UŠAO U NJEGA	
7	ЗНЕСТИ К БІСУ	Уживається як лайка к бісу , рідко – геть.	ODNIJETI DO VRAGA	

8	МУРЛЯ ПОГАНЕ		SERONJA	<p><i>podr. vulg.</i></p> <p>1. onaj koji je nespretn i nesposoban; klonja</p> <p>2. koji mnogo govori gluposti, koji dosađuje besmislicama, praznim obećanjima i hvastanjem</p> <p>sinonimi: bijednik, 3. (zao -) sitna duša, bijeda od čovjeka, nitkov, kreatura, nečasnik, nitko (i ništa), nula, moralna nula/ništica, ništarija, krpa, dronjak, nevaljalac, pokvarenjak, nepoštenjak, propalica, vucibatina, probisvijet, rđa, ološ, mrcina; <i>nef.</i> fukara. (RSHJ 2008: 40)</p>
9	ЧОРТОВОЇ ДУШІ БАЙСТРЯ ТИ ПРОКЛЯТЕ	<p>ПРОКЛЯТИЙ часто <i>лайл.</i> Який (якого) проклинають, жорстоко засуджують, дуже ненавидять.</p> <p>Проклята (чортова, іродова, анахтемська і т. ін.) душа – лайливі вирази.</p>	PROKLETO VRAŽJE KOPILE	
10	ВІЗЬМЕ ТЕБЕ ЧОРТ	Біс (кат, чорт) би його (її і т. ін.) взяв, лайл. – вислови, які виражають обурення, незадоволення, досаду і т. ін.	ODNIO TE VRAG	
11	ЖЕНИ ПІД ТРИ ЧОРТИ	під три чорти – уживається як лайка, якою проганяють або проклинають когось.	GONI DO STO VRAGOVA	
12	ШИБЕНИК ЧОРТІВ		ĐAVOLJA HULJA	

6. 2. Лайливі слова

Лайливі слова (далі в тексті – ЛС) в тексті мають функцію образити, тобто дають негативну характеристику. В оповіданнях В. Винниченка ЛС у вихідному тексті є іменниками, тому при перекладі цих слів на хорватську мову як цільову слід було підібрати іменникові еквіваленти. Тільки слова *виродок* та *дурень* мають свої відповідники в хорватській мові. Оскільки всі ЛС в оповіданнях спрямовані на дитину, треба було ретельно поставитися до підбору еквівалентів, зосередивши увагу на значенні слів та їх функції в обох мовах. Наприклад, значення деяких слів чи висловів в хорватській мові вказує на використання іменника в мові тільки щодо звертання чи номінації дитини, тому що, значення українських та хорватських слів чи висловів не завжди збігаються в значенні (тобто в хорватській мові деякі іменники різняться в тому, до кого особа звертається – до дитини чи до дорослої особи), але виконують таку саму функцію. Подані синоніми до хорватських еквівалентів в таблицях засвідчують наявність розгалуженого синонімічного ряду, а також допомагають у підборі найбільш вдалих відповідників для української стилістично зниженої лексики. Наприклад, слово *розбишака* ми переклали на хорватську мову як *tangur*, хоч ці слова не збігаються повністю за своїм значенням, але, беручи до уваги до кого звертаються, використовуючи це слово, було прийняте рішення в якості відповідника в цільовій мові використати синонім до слова *халамидник*. Лайка та інвектива виражають лише негативне ставлення мовця до об'єкта оцінки чи адресата, і вони інтенційно спрямовуються на те, щоб образити останнього (Ставицька 2008: 22). Оскільки лайка є тим прошарком лексики, що безпосередньо пов'язаний з людським спілкуванням, ми хотіли б детальніше зупинитись, в першу чергу, на комунікативних моделях перекладу. Зважаючи на те, що ненормативна лексика має чіткий експресивно-емотивний характер, теорія динамічної еквівалентності видається нам досить вдалою для застосування її при перекладі текстів, які містять лайливі слова та вирази. Адже, як зазначає З. Д. Львовська (за: Даниленко, Головня 2013), динамічна модель перекладу включає ряд структурних, семантичних і функціонально-стилістичних обмежень, що звужують вибір і визначають напрямок перекладацьких перетворень. І серед цих обмежень, в першу чергу, слід зазначити експресивні та металінгвістичні характеристики тексту оригіналу, його жанрово-стилістичні особливості, частотність вживання тої чи іншої лексичної одиниці в мові перекладу в межах відповідного стилю тощо.

Таблиця 2

№ п/п	Лайливе слово	Вживання лайливого слова в оповіданнях В. Винниченка	Хорватський еквівалент
1	БОСЯВКА	– Халамидро! Ну, не попадайся ти на нашій вулиці! Босявка! Зараза!	PROBISVIJET
2	ВИРОДОК	Його так і прозвали за це «кам'яним виродком ».	IZROD
3	ДУРЕНЬ	Федькові досадно: дурні , хвіст короткий!	GLUPAN
4	ЗАРАЗА	– Халамидро! Ну, не попадайся ти на нашій вулиці! Босявка! Зараза!	ŠUGAVAC
5	ІДОЛ	– Ага, бухикаєш, кашляєш, ідоле?	BALVAN
6	ІРОД	– Додому, іроде! Ось я тобі покажу!	BEZDUŠNIK
7	ПАДЛЮКА	– Говори ж, падлюко!	POKVARENJAK
8	ПАРШИВЕЦЬ	– (...) Я тобі, паршивцю , скільки раз казав: не смій з панами водитися. – Та що він, сказився, паршивець! – Паршивець же ти	NIŠTARIJA
9	РОЗБИШАКА	Це був чистий розбишака-халамидник .	MANGUP
10	СИБІРЯКА	– (...) Сибіряка якийсь... Вибивши « сибіряку », батько (...) – (...) І за що мене бог покарав такою сибірякою ...	ZLIKOVAC
11	ХАЛАМИДРА	– Халамидро! Ну, не попадайся ти на нашій вулиці! Босявка! Зараза! – ... Халамидро звісне. – Ти куди, халамидро?	GAD
12	ХАЛАМИДНИК	Це був чистий розбишака-халамидник . Дорослі легше зітхають і, хитаючи головами, лають Федька-халамидника .	VRAGOLAN
13	ШИБЕНИК	Старші хвилювались і пильно слідували за кожним рухом « шибеника ».	NEVALJALAC
14	СКАЖЕНИЙ	Хлопці теж були вражені, – от скажений цей Федько!	LUD

Таблиця 2.1

№ п/п	Лайливе слово	Значення лайливого слова українською мовою	Хорватський еквівалент	Значення лайливого слова хорватською мовою
1	БОСЯВКА		PROBISVIJET	<i>pogr.</i> onaj koji ne radi ništa korisno sinonimi: propalica, probisvijet, lopov, baraba, bitanga, ptičica, protuha, <i>nef.</i> Leventa; skitnica <i>usp.</i> , skitnik, besposličar, vagabund, klošar, potucalo,

				vucibatina (RSHJ 2008: 387).
2	ВИРОДОК	<i>лайл.</i> Людина, що втратила кращі якості; недолюдок,.	IZROD	<i>pren.</i> Onaj koji se izrodio, koji je gori od onoga od kojega se rodi ili iz čega nikne, iskvarena jedinka u vrsti sinonimi: izrod , 1) (o ljudima) odrod, odmet, nečovjek, bestidnik, besramnik, pokvarenjak usp., degenerik, ološ, gad, bezdušnik, mućak, podlac, skot, stoka, ništa, nitko i ništa, mrcina, sramota, pseto, pejo govнар 2) (o raslinju, <i>nef.</i>) korov (RSHJ 2008:164).
3	ДУРЕНЬ	<i>лайл.</i> Уживається з метою образити кого-небудь, засудити чиюсь поведінку.	GLUPAN	<i>pogr.</i> izraz za onoga koga se smatra nedoraslim, neadekvatnim, neodgovornim sinonimi: glupan , blesan, blesavac, praznoglavac, prazna glava/tikva, praznoglavić, praznoglavko, šupljoglavac, bedak, glupak, glupavko, smetenjak, smušenjак, tupan, tupavac, tupoglavac, tupavko, budala, budalaš, luda, ludačina, tvrda glava, matun, mamlaz; slaboumnik, debil; nesposobnjaković, nespretnjaković, nezalica, som, tikva, tikvan, šuša, zatucanac, bolvan, balvan, šmokljan, bukva, bukvan, klada, tukac, bena, bluna, zvekan, mulac, tutlek, glupčina, glupačina, tuluman; <i>nef. pejor.</i> Konj, telac, tele, ovan, majmun, orangutan, lajbek, cukun, idiot, kreten, krele, krelac, panj, cjepanica, ćuk, ćutuk, buzdovan, tamplek, buzdo, topuz, topuzina, govedo, vol, volić, volina, magarac, životinja, kretenčina, debilčina (RSHJ 2008: 118).
4	ЗАРАЗА	<i>розм.</i> Уживається як лайливе слово.	ŠUGAVAC	

		<i>Перен.</i> Що-небудь негативне, що може поширюватися, перейматися.		<i>pren.</i> Bijednik, ljigavac, ništarija.
5	ІДОЛ	<i>перен., лайл.</i> Про нетямущу, дурну або бездушну людину.	BALVAN	<i>pren. pejor.</i> Priglup čovjek; bukvan, glupan
6	ІРОД	<i>лайл.</i> Дуже жорстока, люта людина; кат, недолюдок.	BEZDUŠNIK	onaj koji je bezdušan, nemilosrdan sinonimi: okrutnik, bezdušnik, beščutnik, bezosjećajnik, bezobzirnik, nemilosrdnik, izrod, krvoločnik, zločinac, zvijer, nečovjek; <i>pej.</i> Marva. (RSHJ 2008: 307)
7	ПАДЛЮКА	<i>лайл.</i> Підла людина; негідник.	POKVARENJAK	nečasna, pokvarena osoba, ona koja je poznata po nečasnim, postupcima sinonimi: pokvarenjak, podlac, podmuklica, nepoštenjak, dvoličnjak, licemjer, spletkar, nečasnik, bijednik, beskičmenjak, bezobraznik, nevaljalac, protuha, zlobnik, bezvrijednik, prevarant, varalica, lažac, bizantinac, prepredenjak, mutivoda, mutikaša, probisvijet, nitkov, bruka, pogan, šugavac, ljigavac, propalica, hulja, gad, pogrda, prasac, svinja, krmak, kuja, kučka, đubre, smeće, pokvaren kao mućak, izrod, moralna nula/ništica, moralna nakaza, krpa (od čovjeka), <i>pejor.</i> Ništarija, bitanga, vucibatina, baraba, gnjida, pogančina, smrad, smrdljivac, <i>nef.</i> Zlica, gn(j)us, <i>nef.</i> <i>Pejor.</i> Rđa, fukara, fango, feca, fonja, kurvin sin (RSHJ 2008:346).
8	ПАРШИВЕЦЬ	<i>лайл.</i> Погана, гідка людина.	NITKOV	hulja, nečastan čovjek
9	РОЗБИШАКА	Уживається як лайливе слово. Те саме, що розбійник, <i>перен.</i> Той, хто чинить	MANGUP	<i>pejor.</i> skitnica, besposličar sinonimi: deran, m mangup, berekin, fakin, uličar, neposlušnik

		насиљство над ким-небудь, пригноблює когось.		<i>usp.</i> , vragolan, obješenjak, mangup, bezobraznik; <i>pejor.</i> Derište, derle (RSHJ 2008: 76).
10	СИБІРЯКА	<i>лайл.</i> Лиходій, харцизяка, вража душа.	ZLIKOVAC	<i>ekspr.</i> Onaj koji čini zlo, koji vrši velika nasilja; zločinac sinonimi: zločinac , zlotvor, krvnik, koljač, ubojica, pogromaš, razbojnik, provalnik, okrutnik, veleizdajnik, <i>ekspr.</i> Zlikovac; okrivljenik, prijestupnik <i>usp.</i> , krivac (RSHJ 2008: 551).
11	ХАЛАМИДРА		GAD	<i>pogr.</i> onaj koji je niska morala, onaj koji je pokvaren, licemjerman, podmukao i nepošten, onaj koji zaslužuje prijezir.
12	ХАЛАМИДНИК	Бешкетник, пустун. // Уживається як лайливе слово.	VRAGOLAN	vragolast dječak ili mladić.
13	ШИБЕНИК	<i>лайл.</i> Той, хто заслуговує шибениці; негідник.	NEVALJALAC	onaj koji je nevaljao, neposlušan.
14	СКАЖЕНИЙ	у знач. Ім. скажений, -ного, чол.; скажена, -ної, жін. Хвора на сказ або божевільна людина (уживається <i>перев.</i> Як лайка).	LUD	<i>pat.</i> koji je duševno obolio, koji je umno poremećen koji je besmislen neočekivan, neshvatljiv.

6. 3. Зневажливі слова

У Таблицях 3 і 3.1. проілюстровано способи перекладу зневажливих слів (далі в тексті – ЗС), тобто слів, які виражають зневагу. Основне завдання при перекладі ЗС полягало у віднайденні такого еквівалента в хорватській мові, який би був адекватним лексичній одиниці вихідної української мови за значенням і стилістичною забарвленістю. Певні труднощі виникли при перекладі ЗС *собака* (з-поміж двох варіантів *pasji sin* і *pseto* було віддано перевагу першому варіанту, оскільки другий варіант має надто глибокий ступінь зниженості) і *репаний* [репане мурло] (у цьому випадку в якості хорватського відповідника було обрано *neotesan* з причин відсутності в цільовій мові чітко визначеного еквівалента).

Таблиця 3

№ п/п	Зневажливе слово	Вживання зневажливого слова в оповіданнях В. Винниченка	Хорватський еквівалент
1	ЗАДАВАКА	– <i>Овва! Задавака! Так і провалю голову, тільки підійди.</i>	BEZOBRAZNIK
2	НЕЩАСТЯЧКО	<i>Нещастячко ти мое!</i>	NESREĆA
3	РЕПАНИЙ	<i>Щоб ти не смів підходити до його, мурло ти репане.</i>	NEOTESAN
4	СОБАКА	<i>Як брався, собака, га?</i>	PASJI SIN

Таблиця 3.1

№ п/п	Зневажливе слово	Значення зневажливого слова українською мовою	Хорватський еквівалент	Значення зневажливого слова хорватською мовою
1	ЗАДАВАКА	<i>зневажл.</i> Пихата, чванлива людина; чванько.	BESRAMNIK	koji nema obraza, koji je nametljiv ili neosjetljiv prema drugome do nepristojnosti; drzak sinonimi: bestidnik, besramnik, bezobraznik, čovjek bez obraza, bezočnik, pokvarenjak, podlac, debelokožac, neuljudnik, nepoštenjak, prostak, prljavi karakter, <i>nef.</i> Šporki karakter; razvratnik, raskalašeničnik, bludnik, raspusnik, razulareničnik (RSHJ 2008: 37).
2	НЕЩАСТЯЧКО	<i>НЕЩАСТЯ</i> <i>зневажл., рідко.</i> Про те, що не приносить користі, радості і т. Ін., а може стати джерелом якогонебудь лиха,	NESREĆA	<i>pejor.</i> Onaj koji ništa ne valja, neodgovoran u djelovanju onaj koji se upropaštava, koji radi sebi na štetu, koji živi kako ne treba

		страждання, неприємностей.		sinonimi: neposlušnik , samovoljnik, nepokornik, nevaljalac, tvrdoglavac, nestaško, zvrk, zločko, tepac, fakinčić, vragolan, baraba, drznik, mangup, huncut, berekin, nesreća, daran, derle, derište, šeret; <i>nef.</i> Ugursuz, mulac, magarac, prokletinja (RSHJ 2008: 271).
3	РЕПАНИЙ	<i>перен., зневажл.</i> Неграмотний, неосвічений (про людину).	NEOTESAN	<i>pren. pejor.</i> Koji se ne zna ponašati u društvu; neodgojen, neuglađen, sirov sinonimi: neotesanac , balavac, žutokljunac, balonja, šmrkavac, dripac, nevaljalac, klipac, bandit, grubijan, baraba, barbar, hulja, prostak, divljak, neandertalac, krapinac, divljačina, sirovina, balkanac; <i>pejor. Nef.</i> Lopov, konjina, medvjed, majmun, mandril, troglodit, holjat, mamlaz, šmokljan, buzdovan, čoban(in), čobančina (RSHJ 2008: 270).
4	СОБАКА	<i>перен., зневажл.</i> Про злу, жорстоку, недоброзичливу і т. Ін. Людину. // Уживається як лайливе слово.	PASJI SIN	<i>pren. pejor.</i> onaj koji izaziva prijezir.

6. 4. Лайливі слова з відтінком зневажливості

У Таблицях 4 і 4.1. подано переклад слів, які одночасно виконують функцію лайливих і зневажливих слів. І. Корнієнко (2016: 124) у своїй роботі характеризує цю групу слів так: лайливі слова із зневажливою експресією, значна частина яких з ознакою різкої стилістичної зниженості поєднується з сильною експресивністю та грубо-зневажливим ставленням до об'єкта позначення й перебуває на межі літературного слововжитку. Такими словами в тексті оповідань виявилися *байстрюк* і *мурло*. До них було підібрано хорватські еквіваленти – *kopile* і *grubijan*.

Таблиця 4

№ п/п	Лайливе слово з відтінком зневажливості	Вживання лайливого слова з відтінком зневажливості в оповіданнях В. Винниченка	Хорватський еквівалент
1	БАЙСТРЮК	<i>І тільки одного він, здається, дуже не любив: коли йому починали говорити, що він – байстрюк... – Я – не байстрюк! (...), що вона краще під шум піде, ніж має пропадати від холери від «паршивого байстрюка».</i>	KOPILE
2	МУРЛО	<i>Щоб ти не смів підходити до його, мурло ти репане.</i>	GRUBIJAN

Таблиця 4.1.

№ п/п	Лайливе слово з відтінком зневажливості	Значення лайливого слова з відтінком зневажливості українською мовою	Хорватський еквівалент	Значення лайливого слова з відтінком зневажливості хорватською мовою
1	БАЙСТРЮК	<i>зневажл., лайл.</i> Позашлюбний син.	KOPILE	<i>pogr. dijete kojem se ne zna otac.</i> Sinonimi: <i>pejor.</i> Kopile, kopilan, bastard, mulo, (- rođeno nakon očeve smrti) posmrče, (bezobrazno -) deran, (- koje se dere) drekavac, drekavica, (- staračkoga načina mišljenja/nastupa) starmali; <i>pejor.</i> Balavac, slinavac, slinavko, šmrkavac, šmrkljivac, šmrkiša,

				balavander 2) (ne budi -) naivac, djetinjast čovjek (RSHJ 2008: 78).
2	МУРЛО	<i>зневажл., лайл.</i> Те саме, що мурмилло; <i>лайл.</i> Груба, невихована людина.	GRUBIJAN	grub čovjek sinonimi: prostak, <i>m</i> primitivac, neotesanac, prostačina, grubijan, neuljudnik, bestidnik, gorštak, brđanin, sivonja, sirovina, sirovnjak, cjepanica, divljak, barbarin, spiljski čovjek, seljak, maga- rac, dogon; <i>nef.</i> Pračovjek, neandertalac, čaruga, seljačina, seljo, seljos, paor, fali mu samo janjeći rep (u ustima), buzdovan, bilmez, opanak, pecirakija (RSHJ 2008: 389).

6. 5. Прокльони

У таблицях 5 і 5.1. подано переклад слів, які виконують функцію проклять (прокльонів). *Літературознавча енциклопедія* дає таке визначення *прокляття*: стійка словесна формула, побажання комусь лиха, кари Божої, яку часто виголошували у міжособистісних конфліктах, соціальних катастрофах. П сприймається як засіб психологічного захисту від ворожих випадів ... Найчастіше, за народним уявленням, збуваються материнські або свекрушині П, здатні перетворювати сина у явір, невістку – у тополю тощо, тому етична етнопедагогіка забороняла клясти дітей (Ковалів 2007: 279). Леся Ставицька в *Українській мові без табу* пов'язує вживання прокльонів з побажанням потрапити у неприємну ситуацію, з недобророзумними побажаннями, із ситуацією вираження крайнього незадоволення, обурення чийми-небудь вчинками, діями, з побажаннями зла кому-небудь (Ставицька 2008: 61-423). Прокльони в оповіданнях В. Винниченка мають форму наказового способу, а в прокльонах вживаються іменники, які виконують функцію лайливого слова. Агресивні емоції можуть виражати також фразеологізми-прокляття з дієсловами, що означають руйнування, знищення когось, чого-небудь (Кузь 2012: 102). О. Д. Пономарів (2000: 125) прокльони включає до просторічних фразеологізмів, які вживаються переважно в розмовному мовленні, але в них більше, ніж у розмовних одиницях, виявляється емоційність, оцінність, експресивність. Сюди належать фамільярні, вульгарні, зневажливі, лайливі звороти. Як і просторічна лексика, вони перебувають на межі літературної мови: *утерти носа, без задніх ніг, заткнути пельку, хай тобі грець, чорти б тебе забрали, щоб ти сказився (хай ти скажишся), іди к чорту (к чортам собачим, к чортам свинячим, під три чорти, до всіх чортів)*. У ході перекладу було помічено, що в хорватській мові існують такі самі вирази, які виконують таку саму функцію в мові. Прокльони вживаються, як бачимо, з побажанням неприємностей, вираження крайнього незадоволення, обурення чийми-небудь вчинками, створює негативну характеристику персонажа. С. Рістіч (2010: 200) у своїй статті *Дискурс лайок в сербській мові* цитує Н. Богдановіча (1998), який розмежовує прокльони та лайки: вони різняться планом змісту, тобто, прокльони спрямовані на вищі сили, а лайка порушує моральну цілісність людини через нецензурні слова, які вони містять.

Таблиця 5

№ п/п	Проклін	Вживання прокльону в оповіданнях В. Винниченка	Хорватський еквівалент
1	БИЙ ЙОГО СИЛА БОЖА	– <i>Ой, бий же його сила божя!</i>	BOŽJA SILA ĆE GA PUKNUTI
2	ХАЙ ТИ СКАЗИШСЯ	– <i>А дивіться на його! Та хай ти скажишся!</i> 3) – <i>Тю! Хай ти скажишся, дурнувате якесь!</i> –	DABOGDA POLUDIO

Таблиця 5.1

№ п/п	Проклін	Значення прокльону українською мовою	Хорватський еквівалент	Значення прокльону хорватською мовою
1	БИЙ ЙОГО СИЛА БОЖА	Бий його (тебе і т. ін.) лиха година (сила божя, кіцюба)!: а) вигук, яким виражають здивування або захоплення чим-небудь; б) уживається як лайка.	BOŽJA SILA ĆE GA PUKNUTI	
2	ХАЙ ТИ СКАЗИШСЯ	Бодай (щоб, хай, нехай) ти (він, воно і т. ін.) сказився (сказилося і т. ін.);	DABOGDA POLUDIO	

7. ІНШІ ТРУДНОЩІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ КОРОТКИХ ОПОВІДАНЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА „КУМЕДІЯ З КОСТЕМ“ І „ФЕДЬКО-ХАЛАМИДНИК“:

У процесі перекладу було виявлено малапропізми, які теж слід відносити до стилістично зниженої лексики. О. Пономарів до просторічної лексики відносить малапропізми – слова, перекручені з погляду лексичних норм (*секлетар, транвай, пальцини, нанаси*) (Пономарів 2000: 104-105). У *Літературознавчій енциклопедії* (2007: 9) подається таке визначення малапропізмів: малапропізм (*франц tal á propos: недоречно*) – неправильне слововживання, яке висміював англійський драматург Р. Шерідан у комедії „Суперники“ (1775). Героїня роману Малапроп не до ладу вживає іноземні слова (...) В оповіданні „Кумедія з Костем“ В. Винниченко використовує слова *спінжак* замість слова *піджак*. На хорватську мову це слово не можна було перекласти малапропізмом. Одна з можливостей була перекласти його з допомогою використання т. зв. шатровацького говору (хорв. *šatrovački govor*). Шатровацький жаргон (говір) є говром групи, що сформувався під шатром, випродукований романами, які намагалися створити свою особливу говірку, яка б відрізнялася від інших відомих і поширених типів говірок. Як ШЖ можна розглядати будь-який штучно створений говір певної групи людей, верстви, класу, який (клас – уточнення наше – П.М.) завдяки специфічному способу спілкування намагається відокремитися від групи, яка послуговується мовним стандартом, а також від інших груп, які для цієї групи / класу є чужими, чи спілкування з якою / яким є неприйнятним. (Sabljak 2001: 376). Тобто, це альтернативна говірка урбаністичних груп. Ця говірка полягає в заміні місця складів у слові. Такий переклад не було використано, тому що багато людей не володіють цією говіркою.

Малапропізм фершал (відпорівняй літературне фельдшер) було перекладено хорватським застарілим воєнним терміном *felčer*, що має значення «особа, яка перев'язує рани», оскільки описовий переклад *potočnik doktora* не відповідав загальній стилістиці оповідань В. Винниченка.

В оповіданні „Кумедія з Костем“ в описі Данилка зустрічаємо порівняння „*Чорненький і чистенький, як кузочка...*“ (с. 505)). Оскільки в хорватській мові прикметник *чорний* (хорв. *crn*) зустрічається лише в сталих виразах *crn kao Arap, crn kao čađa, crn kao ugljen*, яким властива негативна конотація, у якості відповідника порівняння було запропоновано хорватський прикметник *crnomanjasti* із значенням *смагливий, чорнявий*. У оповіданні «Федько-халамидник» В. Винниченко описує Федька як комашинку-хлопчика. Група назв осіб із зовнішніми фізичними ознаками також не є чисельною. Вони характеризують зовнішній вигляд, риси, деталі портрету: комашинка-

хлопчик (Бабій 2014: 12). Цю прикладку ми переклали прикметником *maleni* в хорватській мові.

Переклад слів *ідоляка*, *чортяка* і *люципер* як синонімічних і як таких, що різняться за ступенем експресивності і конотативним значенням, потребував пошуку в цільовій мові адекватних рішень. До цих слів ми підібрали еквіваленти в хорватській мові: *vrag*, *nečastivi* і *đavao*. В авторському лексиконі В. Винниченка презентативною є група назв осіб за психологічними властивостями. Вони характеризують внутрішні якості, властивості, психологічний стан: (...) *ідоляка*, *мурля* (...) Такі неолексеми містять узагальнену оцінну характеристику особи. Серед них переважають номінації особи з негативним забарвленням. Як правило, виявлені інновації характеризують підступних, підлих, жорстоких, деспотичних людей та виражають зневажливу експресію (Бабій 2014: 11). Слово *чорт* таким чином належить до широких синонімічних рядів за мотивацією та активністю вживання. Так само і в хорватській мові існують синоніми до слова *чорт* (хорв. *vrag*), які можна розглядати як еквіваленти.

8. ВИСНОВКИ

Метою написання дипломної роботи був переклад двох оповідань Володимира Винниченка під назвою „Федько-халамидник“ та „Кумедія з Костем“, а також з'ясування проблем, що виникають при перекладі стилістично зниженої лексики з української мови на хорватську. Відповідно до поставленої мети роботу було поділено на розділи. Подано довідки про автора та твори, здійснено переклад текстів, аналіз і систематизацію стилістично зниженої лексики та вказано на труднощі, які виникали у процесі перекладу. У контексті проблеми перекладу художнього тексту було потрібно проаналізувати текст, вивчити закономірності художнього стилю мови, що впливає на техніку перекладу, а також осмислити характеристики розмовного стилю мови як стилю, елементи якого можуть широко використовуватися в художніх текстах.

Слід зазначити, що стилістично зниженій лексиці властиві семантичне багатство, належність до певного стилю та емоційна насиченість, що може викликати певні труднощі при перекладі.

У ході перекладу оповідань В. Винниченка „Кумедія з Костем“ і „Федько-халамидник“ з української мови на цільову мову (хорватську) було з'ясовано, що значна кількість українських стилістично знижених слів і виразів, виявлених в процесі перекладу творів, має еквіваленти в хорватській мові, а частина знижених слів перекладалася шляхом уточнення значення слова в цільовій мові, а відтак здійснювався підбір відповідника в цільовій мові (після встановлення значення підібраного відповідника і аналізу його синонімічного ряду). Оскільки переклади оповідань В. Винниченка, запропоновані в цій роботі, є піонерськими, припускаємо, що в окремих випадках існує простір для пропозиції більш вдалих перекладацьких рішень.

Обираючи способи перекладу стилістично зниженої лексики, ми спиралися на дослідження українських науковців. Розмаїття поглядів дослідників на проблему перекладу стилістично зниженої лексики враховувалося при перекладі обраних текстів.

Робота має важливе практичне і методичне значення, оскільки, з одного боку, ґрунтується на виконанні перекладу творів В. Винниченка для дітей, які досі не були перекладені на хорватську мову, а з іншого боку, систематизує і уточнює знання, здобуті в процесі опанування лексикології і стилістики української мови, а також циклу перекладознавчих колегіїв, що викладаються в рамках культурологічно-перекладацької спеціалізації з україністики.

9. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

Бабій, І. Індивідуально-авторська номінація осіб у неологічному словнику Володимира Винниченка, Наукові записки ТНПУ. Серія : Мовознавство. – Вип. II(24) 2014. – С. 9-14.

Білас, А. А. (а) До питання перекладу одиниць зниженого розмовного мовлення // Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2013. – Вип. 16. – Т. IV (166). – С. 415-421.

Білас, А. А. (б) Операційний інструментарій перекладу французької зниженої розмовної лексики // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. – Вип. 484: Романо-словянський дискурс. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – С. 65-69.

Даниленко, Анна, Головня, Алла. Переклад ненормативної лексики в літературі (на матеріалі роману Стівена Кінга „Історія Лізі“), 2013. - <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/9700/1/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%2B%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%2B%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BA%D0%B8%2B%D0%B2%2B%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%96.Pdf>

Капелюшний, А. О. Практична стилістика української мови: навчальний посібник. – Видання друге, перероблене. – Львів : ПАЮ, 2007. – 400 с.

Історія української літератури: XX – поч. XXI ст.: навч. посіб.: у 3 трьох томах. / за ред. В. І. Кузьменка. – Київ : „Академвидав“, 2014. – Т. 1. – 2014. – 592 с. – ІУЛ

Клепуц, Л. Стратегії класифікації ненормативної лексики // Гуманітарні та соціальні науки (HSS-2009). – Матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2009, 14–16 травня 2009 року – Львів. – С. 84-87.

Коваль, А. П. Культура української мови. – Київ : Наукова думка, 1964. – 193 с.

Коваль, А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Видавництво кийвського університету, 1967. – 398 с.

Ковалів, Ю. І. Літературознавча енциклопедія у двох томах. – Київ : Видавничий центр „Академія“, 2007. – 624 с.

Коптілов, В. В. Теорія і практика перекладу. – Київ : Видавництво при Київському державному університеті видавничого об'єднання „Вища школа“, 1982. – 164 с.

Корнієнко, І. Просторічні слова як стилістичні засоби мовотворчості ранніх прозових творів В. Винниченка. – Миколаїв : Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство) – 2016. – С. 124

Кравець, Л. В. Стилістика української мови. Практикум. – Київ : Вища школа, 2004. – 199 с.

Кузь, Г. Т. Динаміка прагматичних функцій вигуківих фразеологізмів в українській мові / Г. Т. Кузь // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2012. – Вип. 31. – С. 100-104.

Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела – Київ : Грамота, 2007. – 368 с.

Пономарів, О. Д. Стилістика сучасної української мови. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.

Сучасна українська мова: Підручник /О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. – Київ : Либідь, 2005. – 488 с.

Ставицька, Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – Київ : Критика, 2003 . – 334 с.

Ставицька, Л. О. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. – Київ : Критика, 2005 . – 464 с.

Ставицька, Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ : Критика, 2008. – 453 с.

Тагліна, Ю. Володимир Винниченко. – Харків : Фоліо, 2010. – 177 с.

Теорія і практика перекладу. Випуск 16, Республіканський міжвідомчий науковий збірник [редактор В. В. Воронина] – Київ : Вища школа, 1989.

Фудерер, Тетяна. Граматичні трансформації при художньому перекладі прози з хорватської мови на українську // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського / Паламарчук, Ольга. – Київ : Київський університет, 2011. – С. 261-275.

Ющук, П. І. Українська мова. – Київ : Либідь, 2008. – 640 с.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan. Hrvatski pravopis. Zagreb: Školska knjiga, 2000. – 496 str.

Badurina, Lada; Pranjković, Ivo. Jezična i pragmatička obilježja psovke // Romanoslavica vol. II, nr. 2., 2016, str. 227-235.

Fuderer, Tetyana; Šimičić, Nika. Transformacije u prijevodu pripovijetke M. Jergovića „Krađa“ s hrvatskoga jezika na ukrajinski // Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III. / Sesar, Dubravka (ur.). Zagreb : FF press, 2013, str. 209-221.

Menac, A., Koval, A. P. Ukrajinsko-hrvatski ili srpski rječnik i Hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik – Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979, 686 str.

Ristić, S. Diskurs psovki u srpskom jeziku / Diskurs i diskursi, ur. Vesna Vasić/ Novi Sad, 2010
Sabljak, T. Rječnik hrvatskoga žargona. Zagreb: V.B.Z., 2001, 376 str.

Užarević, Josip. Fenomenologija psovke // Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo 55, 5-6, 1999, str. 187-200.

Užarević, Josip. Književni minimalizam. Zagreb: Disput, 2012, 271 str.

СЛОВНИКИ

Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. Єрошенко О. – Донецьк: Глорія Трейд, 2012.

Універсальний словник української лексики. Синоніми, антоніми, омоніми / укл. Нечволод, Л. І.; Бездітко В. І.; Парашич В. В. – Харків: Торсінг плюс, 2011.

Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika / [glavna urednica Ljiljana Jojić]. – Zagreb: Školska knjiga, 2015.

Poljanec, R. F.; Matadova-Poljanec, S. M., *Rusko-hrvatski rječnik*. – Zagreb: Školska knjiga, 2012.

Šarić, Lj.; Wittschen, W. *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*. – Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008. – RSHJ

ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА

<https://www.i-franko.name/uk/LitCriticism/1907/NovynyNashojiLit.html>

<https://everest-center.com/pereklad-lajlivih-sliv/>

<http://hjp.novi-liber.hr/>

<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

<http://sum.in.ua/>

10. PEZJOME – SAŽETAK – ABSTRACT

У роботі увагу було зосереджено на перекладі стилістично зниженої лексики (на матеріалі коротких оповідань Володимира Винниченка „Федько-халамидник“ та „Кумедія з Костем“). У ході перекладу було виявлено випадки використання у вихідному тексті стилістично зниженої лексики і запропоновано хорватські відповідники до неї. Аналіз виявленої стилістично зниженої і її класифікація допомогли в підборі способів перекладу лексики і пошуку запропонованих в роботі перекладацьких рішень. При підборі хорватських еквівалентів до українських стилістично знижених одиниць враховувався ступінь експресивності і особливості стилістично зниженої лексики.

Ключові слова: *стилістично знижена лексика, художній переклад, перекладознавство, Володимир Винниченко*

PREVOĐENJE STILSKI SNIŽENOG LEKSIKA (NA MATERIJALU KRATKIH PRIPOVIJETKI VOLODYMYRA VYNNYČENKA „VRAGOLAN FEDKO“ I „KOMEDIJA S KOSTOM“)

U radu je pozornost usredotočena na prevođenje stilski sniženog leksika (na materijalu kratkih pripovijetki Volodymyra Vynnyčenka „Vragolan Fedko“ i „Komediya s Kostom“). U procesu prevođenja izdvojeni su slučajevi korištenja stilski sniženog leksika u izvornom tekstu i predloženi ekvivalenti stilski sniženog leksika na hrvatskome jeziku. Analiza stilski sniženog leksika i njegova klasifikacija pomogli su u izboru načina prijevoda leksika i traženja prevoditeljskih rješenja predloženih u radu. Pri odabiru hrvatskih ekvivalenata za ukrajinske stilski snižene jedinice u obzir se uzimao stupanj ekspresivnosti te osobitosti stilski sniženog leksika.

Ključne riječi: *stilski sniženi leksik, književnoumjetnički prijevod, znanost o prevođenju, Volodymyr Vynnyčenko*

PROBLEMS OF TRANSLATION OF STYLISTICALLY MARKED LEXIS IN THE SHORT STORIES „FEDKO THE TROUBLEMAKER“ AND „COMEDY WITH KOSTA“ WRITTEN BY VOLODYMYR VYNNYCHENKO

The thesis focused on the translation of stylistically marked lexis (on the material of short stories by Volodymyr Vynnychenko „Fedko the troublemaker“ and „Comedy with Costa“). During the translation, the cases of stylistically marked lexis used in the source text were singled out and Croatian equivalents were suggested. The analysis of the identified SML and its classification helped in the selection of the ways to translate the vocabulary and to search for the proposed translation solutions. The selection of Croatian equivalents for Ukrainian stylistically marked units took into account the degree of expressiveness and features of stylistically marked lexis.

Keywords: *stylistically marked lexis, artistic translation, translation studies, Volodymyr Vynnychenko*

Кумедія з Костем

З Костем сталася чудна кумедія.

Діло вийшло так.

Кость та ще троє хлопців — Данилко, Семенець та Микита — пасли товар на лузі. Хлопці — свій, а Кость — панський.

Був вітер, та такий холодний, що чисто руки померзли, і Семенець, як не хмурив брови, як не випинав губи, ніяк не міг скрутити цигарки з кінського гною. Папір рвався, гній випадав, пальці стали тверді та червоні, як молоденька морква.

— Не, холодно, не скрутиш! — рішив маленький, чорненький, як кузочка, Данилко й озирнувся. А озирнувшись, в той же мент схопився й люто, дзвінко закричав: — А куди-и ти?! А куди, Арлхирлей, бодай тебе за вітрлом понесло! А куди-то ти, га?!

Круторогий, сивий віл Архирей, що підбирався з лузі до молоденьких, дуже смачних сходів пшениці, зараз же зупинився й зробив вигляд, що пшениця його зовсім не цікавить і маленький, чорненький хазяїн його даремно кричить. Він навіть повернувся задом до тої пшениці і став спокійно та поважно скубти траву.

Микита й Семенець теж озирнулись до лузі, але їхній товар пасся як слід. Микита знов натягнув свиту на голову, ліг, спер голову на руки й дивився знов на Семенця, який все-таки хотів скрутити цигарку і аж губу закусив з досади.

Один тільки Кость не поглянув навіть на товар: він усе дивився на пальці Семенця. Зеленкуваті, вузенькі, глибокі оченята його не одривались, а губи роззявились, і з-за них виглядали ріденькі, гостренькі зуби. Здавалось, що він як укусить, то мусить страшно боліти, більше, ніж від кого другого. Але Кость ніколи не кусався. Хто б і як його не бив, він ні за що не кусався. Се був кумедний-таки хлопець!

— Ба не скрутиш, — раптом швидко прошепотів він, пробігши очима до Семенцевого лиця і швидко знов до рук.

Семенець зневажливо глянув на його.

— А ти скрутиш?

— А скрутю. У вас усіх руки померзли, а в мене ні...

І знов, пробігши очима по всіх, зупинив на цигарці. І посміхнувся.

Чорненький і чистенький, як кузочка, Данилко раптом нахилився і потяг Костя за картуз. Кость зараз же якось кумедно зморщив носа, вишкірив зуби і зробив:

— Хр-р!

Чисто як забиті, боязкі собаки з підверненим під себе хвостом і зігнутими ногами.

Хлопці зареготали. А Кость так само пильно й уважно став дивитись на руки Семенця. Іноді він чогось облизував губи й держав їх роззявленими, — видно, сохли вони в його.

— Ага! Не скрутиш. Руки змерзли. А в мене — ні... От які!

І Кость простягнув усім свою чорну, подряпану величку руку Йому, очевидячки, чогось дуже хотілось говорити про свої руки.

Микита помалу, ліниво взяв її і зараз аж випустив.

— Тю! — скрикнув вражено. — Як вогонь! Ану, дай ще, ану, дай... Ой хлопці, як камінь на сонці... Хоч яйця печи.

— Ану, ану! — кинувся Данилко.

Семенець поспішно одклав цигарку і собі схопивсь за Костеву руку. Рука була страшно гаряча.

— Ой, бий же його сила божа! Прямо як жар!..

Здивовано дививсь Данилко на Костя своїми великими, як у Архирея, карими очима.

— І ноги... — простягнув одну чорну, порепану ногу Кость, лизнувши губи.

Ноги теж були гарячі.

— А я й без свити! — додав він без посмішки й бігаючи по всіх очима.

Дійсно, всі були в свитках і чоботях, а Кость — босий і в одному піджачку та брудній сорочці. Груді були розхристані.

Архирей тим часом був уже недалеко від пшениці. Іноді він цілком байдуже підводив голову і дивився в той бік, де сиділи хлопці, і знов нагинався, щипав

траву і підступав все ближче та ближче. За лугом далеко-далеко темнів ще бурий ліс, а з-за гори по другий бік виглядали тополі економії. Ворони поодиноці все летіли в один бік і крикали над хлопцями. Над воронами у той же бік пливли весняні темно-сталеві хмари. І вітер ставав усе холоднішим; наближався вечір.

Хлопці здивовано обдивлялись Костя, а він спідлоба зиркав на них, і невідомо було, чи хваставсь тим, чи ні.

— І не холодно тобі?

— Не!

— Та брешеш! От бреше, як собака.

— А ну да, не... А в мене льогкі цигарки є...

І Кость, знов лизнувши губи, поліз у кишеню і обережно витяг ганчірочку. У ганчірочці, справді, було декілька папіросів.

Хлопці скося з заздрістю подивились на ганчірку.

— Де ж ти взяв? — спитав Данилко, підступаючи ближче. Кость зараз же притулив ганчірку до грудей.

— Ага!.. А в вас нема...

— Та де ж ти взяв?

— А в економа вкрав... Хр-р!

— Е? — здивувався Данилко.

— От штука! — зневажливо скривив губи Семенець. — Я їх скільки хоч курих, як був на ярмарку.

Але покинув крутити з гною і сів коло Микити.

— Ану, дай попробувати... — підморгнув Данилко, але так безнадійно підморгнув, що, видно, й сам не вірив, що той дасть.

В сей мент Микита раптом сперсь на правий лікоть, швидко простяг ліву руку й вихопив у Костя ганчірку. Кость якраз збирався щось сказати Данилкові і аж здригнувся весь. Але зараз же скривився, вишкірив зуби й зробив:

— Хр-р!

Але хлопці вмент схопились, одбігли вбік, запалили цигарки і з глуфом та сміхом затанцювали коло Костя.

— А що! Похваставсь? Похваставсь?

— Ага! Ага!

— От ловкі цигарки!

Цигарок було всього три, і Костеві не досталось ні одної. Але він тільки спідлоба поглядав на товаришів і мовчав.

— А мені не жаль! — раптом швидко промовив, немов сам себе перевірів і був дуже тим задоволений.

— Брешеш!

— А не жаль! Мені нічого не жаль... Хочеш мій кашкет? На.— Він скинув картуз і простягнув його Данилкові.

Хлопці засміялись, але все-таки були трохи й здивовані: Кость щось розбалакався сьогодні. Ще так і не було ніколи, — то все мовчить, а то он який.

— Не хочеш?.. А спінжак хочеш?

— А як битимуть, що оддав, будеш плакати?

Хлопці знов засміялись. Річ в тім, що Кость ніколи не плакав. Не плакав, та й годі, такий кумедний! Як його вже не били і хто вже його не бив: і ланові, і кухарки, і скотарі, і свинопаси, ні за що не плакав! Уже й на парі йшли не раз, що заплаче, і таки ні. Зщулються тільки, втягне гостру голову свою в плечі та все своє «хр-р!». Коли ж уже, наприклад, кинуть за пазуху жарину або заткнуть голку в бік, то заверещить тоненько-тоненько, зажмуриться і біжить куди попало. А все-таки не плаче! Його так і прозвали за це «кам'яним виродком».

Та мало того: здавалось іноді, що він немов сам налазить, щоб його били, наче на злість комусь хоче, щоб йому ще болячіше було. Замість того щоб ухилитись, як хтось хоче ударити, він навмисне вишкірить зуби, захирчить і наче дожидається. Розуміється, за це зараз же дістав ляпаса. Але це ніби йому ще й добре: ще більше витягне, як гуска, шию, зморщить носа, прижмуриць очі і знов своєї:

— Хр-р!

Як кого, так аж в острах кидало від його.

— Тю! Хай ти скажишся, дурнувате якесь! — аж лаялись і здивовано поглядали на його.

А Кость, подождавши з витягнутою шиєю і бачачи, що не будуть бити, тихенько одходив убік і спідлоба дивився на всіх швидкими, зеленкуватими оченятками.

І тільки одного він, здається, дуже не любив: коли йому починали говорити, що він — байстрюк, а батько його — пан. Тоді він зараз же схоплювався й біг щосили куди-небудь подалі. Це всі знали і любили цим дражнити його.

Кость надів картуз і якось раптом весь зщулювся. Губи йому посиніли, тоненький носик побілів і витягнувся, очі забігали неспокійно. Він навіть застібнув піджачок.

— Ага! Холодно? — злорадно закричав Семенець.— Ага! Застібаєшся!

— На! — зараз же випнув губи Кость і навіть розстібнувся.— Хочеш, голий роздягнись?

— Ану! Ба не роздягнешся!

— Не роздягайся, Кость, а то видно буде, що ти байстрик,— насмішкувато сказав Микита і моргнув Семенцеві.

Кость хотів уже роздягатись і, напевне, на злість комусь, щоб іще холодніше було, роздягся би був, як раптом підняв голову і крикнув:

— Я — не байстрик! Хр-р!

— Е? — здивовано підхопив Микита.— А хто ж була твоя мати?

— У мене не було матері!

Хлопці так і лягли зо сміху:

— Оце так! А де ж ти узявся?.. А то чий дядько — Андрій Чорненко?

— У мене нема дядька! Нікого нема!

— Брешеш, є!

— Ба нема!

— Ба є.

— Нема! Нема!

Кость аж схопивсь на коліна і злісно, швидко подивлявся на всіх. І видно було, що йому від усїєї душі хотілось, щоб у його ніколи і ніде нічого не було.

— І нічого не жаль! От! От!

І, схопивши вмить з голови картуз, почав рвати його зубами. Картузик зараз же й розлізся, як папір.

— От. І картуза нема. Хр-р!

Хлопці аж за боки брались, аж обнімали одне одного з реготу.

— Ой чудац!.. Ой! А все-таки є!

— Нема!

— Брешеш, є... А батько? А пан твій батько, га?

Кость враз завмер весь, потім схопивсь, два рази хиркнув до всіх і щосили побіг од них. Хлопці навіть потюкать як слід не змогли йому навздогін від реготу.

Коли не стало чути хлопців, Кость зупинився і ліг у борозні під пшеницею. Він лежав лицем догори і дивився, як невпинно й похмуро сунули кудись хмари. Йому, мабуть, знов було душно, бо худі, веснянкуваті

щоки його розжеврїлись, губи розкрились, і він часто облизував їх.

Довго лежав там. Не чув, як і хлопці пішли, як вечір заліг у лузі. Зчувсь лиш тоді, як над ним раптом грізно залунало:

— А, се ти так за товаром дивишся, га? Се ти пасеш так?

Але не встиг він і підвестись, як його схопила чиясь рука і вмент поставила на ноги.

Над ним схилилось руде, бородате лице ланового з синім шрамом над бровою:

— Се ти так скот пасеш? Га?!

Кость лизнув губи, слабо, в'яло скривив носа й зробив:

— Хр-р!

Лановий аж скипів од гніву:

— Ах ти ж, чортової душі байстря ти прокляте, так ти мені ще хиркать будеш?! Ану, почекай же мені, я тобі хиркну. Сьогодні ти в мене вже заплачеш!

І зваливши Костя на землю, лицем униз, надавив коліном, хапливо скинув з себе ремінний пояс і зо всієї сили почав бити хлопця. А б'ючи, навіть хакав, як дроворуби, й примовляв:

— А ось тобі товар!.. А ось тобі хиркать!.. А ось тобі товар! А ось тобі хиркать!

Кость тільки дригав ногами, але мовчав.

— Дригай, дригай!.. Ось тобі! Ось тобі!

Аж товар задивився.

Кость раптом перестав дригать і лежав недвижно. Лановий зразу ж перестав бити і швидко перевернув його лицем до себе.

Кость закусив нижню губу зубами й гостро та чудно дивився йому прямо в лице.

— Ну?! Будеш знати, як товар у пшеницю пускати?

Кость раптом схопивсь на ноги, підскочив аж до бороди ланового, хиркнув йому в лице і побіг на гору.

Лановий аж отетерів. Потім схаменувся, закричав, навіть трохи побіг, але зараз же зупинився, вигнав скот з пшениці і хутко пішов за Костем.

Кость, прибїгши у двір, прийшов у кухню і мовчки, не відповідаючи й не хиркаючи навіть на здивовані питання куховарки, виліз на нари й ліг.

Коли ж прийшов розлютований лановий, Кость лежав уже, як жар, гарячий весь і тихий. Куховарка Тетяна, стара ряба дівка, кричала на всю кухню, що вона краще під шум піде, ніж має пропадати від холери від «паршивого байстрюка».

За Тетяною почали галасувати й інші, аж мусив пан послати по фельдшера і сам з ним прийти в кухню, щоб заспокоїти наляканих.

Кость лежав нерухомо, але, коли ввійшов пан, він зразу ж повернувся і весь час уже не зводив з його чудного, якогось жалібного й побожного погляду. Пан же стояв і з нудьгою чекав, коли фельдшер обдивиться. Сам був поважний, з широкою, чепурно розчесаною бородою і суворими очима в окулярах. Коли яка з покоївок його ставала вагітною, він кликав її до себе, скидав окуляри, і очі ставали ще суворішими. Він дуже був строгий щодо цього, — зараз же давав рошот, хоч би дівка й присягалася, що дитина від його. Дівка не повинна мати дітей без божого благословення, без вінчання. І сам навіть церковним старостою був. Іноді давав коня або корову на дитину. І селяни казали, що хоч строгий, зате добрий і жалісливий.

Фельдшер полапав Костя за голову, подержав його руку в своїй, а Кость ніби того й не помічав і не зводив очей з пана. Пан ждав і, водячи очима по стінах та по стелі, курив, не випускаючи папіроски з рота. Зустрівши чудний погляд Костя, він злегка, ледве помітно похмурювався і нетерпляче постукував ногою об землю.

Фельдшер посадив Костя, підняв сорочку й став дивитись на тіло.

— Живіт болить? — спитав він.

Кость покосив очима в його бік і нічого не сказав.

— Ну? Болить живіт? Говори ж!

Кость знову зиркнув на його, зморщив носа і зробив:

— Хр-р!

І зараз же мляво схилився й ліг, не зводячи все-таки немов зачарованого, ласкавого погляду з пана.

Фельдшер здивовано озирнувся на його:

— Чудакуватий хлопчина...

— А, годі! — нетерпляче кинув пан цигарку додолу. — Холери нема?

— А, яка там холера! Застудивсь, видно... Йому б треба...

— Ну, чули? — строго звернувся пан до Тетяни й ланового, що zostались у кухні. — Ніякої холери немає і не вигадуйте мені нічого!

І, не глянувши на Костя, сердито вийшов з фельдшером із кухні. А Кость аж підвівсь і чудно, напружено, гарячими зеленкуватими очима дивився вслід йому. За паном вийшли й лановий з Тетяною, яка щось розпитувала у фельдшера про Костя.

Кость зістався сам.

І, як тільки зачинились двері, він схопився з нар, з висмикнутою сорочкою підбіг до кинутого недокурка, схопив його й став жадібно смоктати. Недокурочок погас.

Він вийняв його з рота, підніс до лиця і став розглядати. І посміхнувся ніжно-ніжно, аж засяв очима. Потім знов обережно поклав у рот і почав смоктати. Цигарка не курилась. Знов вийняв її, погладив рукою, прислухався й швидко підбіг навшпиньках до печі. Хапаючись і озираючись на двері, вигорнув жарину і став тикати в неї недокурком.

В цей мент у кухню ввійшла Тетяна.

Зобачивши коло печі Костя, хутко підійшла до його, зазирнула через плече і скрикнувши:

— Ах, ти ж!.. — вирвала з рук його цигарку. — Та то ти такий хворий? Та я тобі...

Але не встигла й договорити, як Кость раптом страшно скрикнув, з жахом повернувся до неї, забігав очима, знайшов ними недокурочок у Тетяниній руці і закричав, дико, страшно, надзвичайно закричав:

— Одда-ай!! Одда-ай!!

Тетяна аж злякалась і, сама не знаючи чого, швидко підняла руку з недокурком угору.

Але Кость так і стрибнув за нею:

— Оддай! Оддай!

І, трусячись весь, тягнувсь, ставав навшпиньки, хапав за руки, підскакував.

— Тю! Сказивсь! — одмахуючись, одсовувалась з ляку Тетяна. — А дивіться на його! Та хай ти скажишся!..

Кость раптом упав на коліна, задер лице, склав руки, як на молитву, і швидко-швидко, злякано, з жагучою мольбою забурмотів:

— Моє, моє... Ой, дай, то татове... то татове...
Лановий зараз же одняв руку, вражено й значно подививсь на Тетяну, підняв палець догори й сказав:

— От що воно!

Тетяна мовчки підбрала губи й накрила Костя кожухом. Кость знову тяжко та трудно став дихати.

Спершу ніхто теж не вірив, що Кость плакав, та ще «з такої чипухерії», як сказав кучер, але коли при всіх лановий, увечері вже, знов потягнув за недокурок і Кость весь неспокійно забився, заворушився, немов від недокурка йшла шворочка до самого серця, коли на віях знову виступили сльози, — всі повірили. І дивна річ — ніхто не був задоволений, що Кость таки заплакав. Усі чогось похмурніли, і в той вечір за вечерею мало й сміялись. Задума якась стала на лицьях.

На другий день Костеві погіршало, на третій — він уже й до пам'яті не приходив. Але недокурка з рук не випускав. Іноді він гаряче та швидко-швидко говорив щось, хиркав, схоплювався бігти й затихав. Іноді раптом весь освітлявся дивною посмішкою і сильно-сильно тулив руку з недокурком до грудей.

Тетяна, стоячи біля його в такі хвилини, не могла здержатись, губи її жалісливо кривились, вона приклала руку до щок і, плачучи, промовляла:

— Сирітко ти моя! Ні матінки, ні батенька. Голубчику...

На четвертий день увечері Кость почав дуже хрипіти, стогнати й пручатись на всі боки, ніби хтось насів йому на груди та душив.

Тетяна злякалась, кинулась до його, скрикнула, схопила з жердки свиту й щодуху побігла в село по фельдшера.

Але коли вони обоє вже прибігли назад, Кость лежав спокійно й нерухомо. Лице суворо витягнулось, під очима лягла кружальцем холодна мертва тінь, губи блідо-сині міцно прилипли до зубів, і зуби злегка виглядали з-за них. Фельдшер поклав руку на лоба, на серце йому і сказав:

— Готов... Можете обмивати...

І вийшов.

Коли Костя обмивали, в руці його, блідій і негнучкій, з почорнілими слідами дряпинок, зацуплена була цигар-

ка. Баба хотіла розцупити пальці, але Тетяна не дала
вийняти їй, так його й обмили з нею.

Лановий, що був якраз під той час в хаті і все не
вірив, що Кость помер, вражено чухав бороду й трохи
винуватим голосом говорив, поглядаючи на недокур-
рок:

— Хм! Оце так... кумедія... Хм! Хто б подумав!.. Та
так і помер...

Так Кость і помер. Так з тим недокурком його й
поховали. І тижнів два ще потім згадували на кухні цю
чудну кумедію з Костем.

Федько = халамидник

Це був чистий розбишака-халамидник.

Не було того дня, щоб хто-небудь не жалівся на Федька: там шибку з рогатки вибив; там синяка підбив своєму «закадишному» другові; там перекинув діжку з дощовою водою, яку збирали з таким клопотом.

Наче біс який сидів у хлопцеві! Усі діти як діти — граються, бавляться тихо, лагідно. Федькові ж неодмінно щоб битися, щоб що-небудь перевернути догори ногами. Спокій був його ворогом, з яким він борюся на кожному місці.

Наприклад, таке. Ліплять хатки з піску. Перед будинком, де жив Федько, була незабрукована вулиця, і там завжди грузли в піску коні. Після дощу цей пісок ставав липким і вогким, — для будування хаток нема краще. Поставиш ногу, обкладеш її піском — і виймай потихеньку. От і хатка. Хто хоче, може навіть димаря приробити. Коло хатки можна тин виліпити, а за тином натикати сінинок — і сад є.

А між хатками йде вулиця. Можна в гості ходити одне до одного.

Федько теж ліпить. Але раптом встане, подивиться-подивиться — і візьме та й повалить усе чисто — і своє, і чуже. Ще й регочеться.

А як хто розсердиться або заплаче, так і штовхана дасть. Битись з ним і не пробуй, — перший по силі на всю вулицю. Враз тобі дасть підніжку, зімне, насяде й пита:

— Ну? Наживсь на світі? Говори!

Як той каже, що наживсь, то милує; а як пручається — іще б'є.

Або пускають хлопці змія.

Плац великий, — ні будинків, ні магазинів, розбігтись є де. І вітер там раз у раз найкращий.

От заносять змія.

Федько сидить у себе на воротях, як Соловей-Розбійник на дереві, і дивиться. Він усе любить або по кри-

шах лазити, або на воротах сидіти. Ворота високі, і там ніби скринька така зроблена. В тій скриньці й засіда Федько.

— Пускай! — кричить той, що держить.

Змій виривається, але зразу ж козиряє й б'ється об землю.

Федькові досадно: дурні, хвіст короткий! Але він сидить і не кричить нічого. Його думка зовсім інша.

Хлопці догадуються і прив'язують до хвоста ганчірку. Тоді змія плавно й легко здіймається вгору. Приємно держати його! Вітер чудесний, тільки розсотуй нитки та дивись, щоб на вузликах добре зв'язані були. Змій кокетує й хитає головою то в той бік, то в другий, наче комусь шепче щось на вухо то з одного боку, то з другого. А як дерчітки ще начеплені, аж дух радіє! Цілий день би стояв, та держав, та дивився вгору. Небо високе-високе, синє та холодне. А змія у йому білий-білий, хилитається, хвостом злегка водить, наче плава, наче йому душно й він ліниво обмахує себе віялом. І ледве-ледве чутно лється од його дирчання дирчаток. Не тільки бачиш, а й чуєш. Так наче Гриць або Стьопка там угорі і тягне за нитку, балується там і дирчить униз.

Нитка уже дугою пішла. Ех, погано путо зроблено! Як добре зробити путо, нитка не дасть дуги. Ну та нічого — розсотуй далі.

Нитка ріже руку, але то дурниця. Змій все далі й далі в'ється в небо, стає менший та менший.

— Телеграму давай!

Пускається телеграма. Білений папірчик начіплюється на нитку й підсовується трошки вгору. Вітер підхоплює — і пішла телеграма. Ось зачепилась за вузлик і пручається, виривається, от трохи не крикне вниз: «Не пускають!» Але тут треба шарпнути нитку. Вітер знов підхоплює, і попливла знову вгору біла вісточка. Ось уже вона недалеко, вже вона в тому місці, де навіть Гаврик не може бачити нитки. Ось-ось змія прочитає телеграму.

Але тут всі разом чують крик і переводять очі з змія на землю. Іде Федько. Іде і кричить. Він міг би підійти тихенько, так що й не почув би ніхто, — але Федько того не любив. Він ще здалеку кричить:

— Ану, гей там, давай сюди змія!

Буде однімати. Федько іде змія однімати.

Руки в кишені, картуз набакир, іде, не поспішає.

Але тікати й не пробуй, Федько усяку собаку випередить.

Хлопці починають швидко зсотувати нитки. Але що то pomoже?

Давай змія! — підходить ближче Федько.

Гаврик кривить губи і хмикає. Стьопка зблід, але хутко зсотує нитки, зиркаючи на Федька.

Спірка піднімає з землі камінь і кричить:

— Ану, підійди! Ану!

Але Федько навіть рук не виймає з кишень і таки підходить:

— Давай сюди змія!

Тут він уже виймає руки з кишені, бо Спірка затуляє собою Стьопку й піднімає руку з камінем. Але сам Федько каміня не шукає, він тільки дивиться за Спірковою рукою:

— Даєш змія?

— А це твій змій?

— Одніму, та й буде мій.

— Овва! Задавака! Так і провалю голову, тільки підійди.

— Ану, бий!

Федько навіть груди підставляє, так наче йому тільки того й хочеться, щоб його вдарили камінем. Чуб йому стирчком виліз з-під картуза, очі хутко бігають.

А Стьопка зсотує, а Стьопка зсотує! Змій тільки диркає далеко вгору та шарпається і не розуміє нічого, що там сталося внизу, чого його так скоро тягнуть назад.

— Ну, бий же! Ех, ти! Боїться... Я он без каміня, на вас трьох.

— Льонька, Ва-сь-ко! — раптом кричить Спірка. — Сюда-а!.. Федько змія однімає!

Але Федько вмить зривається з місця, налітає на Спірку, ловко підставляє ногу й кидає його на землю. Тут же підскакує до Стьопки, хапає нитку і рве її до себе. Нитка тріскає, змій диркає. Гаврик плаче, а Федько намотує нитку на руку й помалу задом іде додому. Вигляд у його гордий. Спірка й Стьопка кидаються на його, очі аж горять, шпурляють каміння, але Федько тільки угинається й регоче.

— Халамидро! Ну, не попадайся ти на нашій вулиці! Босявка! Зараза!

А Федько все іде та іде. Змія уже його.

Але тут, буває, візьме й зробить несподіване. Коли вже хлопці далеко й не можуть йому нічого зробити, він раптом вертається й віддає змія. Навіть принесе ще своїх ниток і дасть:

— На твого змія! Думаєш, мені він потрібний? Схочу, зроблю з цілого листа. Тато з типографії принесе червоної бумаги, так он якого зроблю...

Але так не часто буває. Частіш кінчається тим, що хлопці біжать додому, жаліються, а їхні тато чи мама ідуть до Федькової матері і теж жаліються. А Федькові ввечері вже прочуханка. Але й тут Федько не як всі діти поводитьься. Він не плаче, не проситься, не обіщає, що більше не буде. Насупиться й сидить. Мати лає, грозиться, а він хоч би слово з уст, сидить і мовчить.

Приходить тато з роботи. Він стомлений і сердитий. Руки сиві од олова літер, які він складає в друкарні. Щоки теж ніби оловом налиті, худі-худі, борода на них така рідка, що видно кризь неї тіло.

— Що? Вже знов? — питає він, глянувши на Федька.

Федько ще більш насуплюється й починає колупати пальцем кінець столу. А мати розповідає.

— Правда то? — питає батько в Федька.

Федько мовчить.

— Кому ж я говорю!?! Правда те, що мати каже?

— Правда, — тихо одмовляє Федько.

— Скидай штани.

Федько мовчки встає, скидає штанці й чекає, похиливши голову.

Батько здійма з себе ремінь, кладе Федька на стілець і починає бити.

Федько здригується всім тілом і шарпа ногами.

— Лежи!! — кричить батько.

— А кляте ж яке! А кляте! — сплескує руками мати. — Хоч би ж попросило тата, хоч би заплакало. Камінь, а не дитина! Сибіряка якийсь...

Вибивши «сибіряку», батько вийма з кишені дві або три копійки й дає йому:

— То тобі за те, а це за те, що правду говориш...

Федько витирає сльози, що виступили з очей, бере гроші й ховає в кишеню. Він за ремінь не сердиться, — він розуміє, що так і треба. Але й три копійки бере, бо справді не брехав. Якби він схотів, то міг би одбрехатися, але Федько брехати не любить.

Не любить також Федько й товаришів видавати.
Батько й за це Федька хвалить, а мати так само сердиться:

— Так-так, потурай йому, давай йому гроші, давай. Він навмисне робитиме бешкет, щоб правду сказати. Розумний батько, вчить сина. Замість того щоб повчити його за те, що покриває других, він хвалить...

— Нічого, стара... За все бити не можна. За що бити, а за що й хвалити...

— Так-так! Хвали його, хвали...

А найбільше Федькові доставалося за Толю. Толя був син хазяїна того будинку, де вони жили. Це була дитина ніжна, делікатна, смирна. Він завжди виходив надвір трошки боязко, жмурився від сонця й соромливо посміхався своїми невинними синіми очима. Чистенький, чепурненький, він зовсім не мав нахилу до Федькових забав. Але цей халамидник неодмінно спокушав його, і бідненький Толя приходив додому задрипаний, подраний, з розбитим носом. Мати його, жінка чула й теж делікатна, трохи не вмлівала, бачачи таким свого Толю.

— Де ти так убрався?! Хто тебе так? — жахалась вона.

Толя плачучи казав, що він не винен, що Федько призвів на те.

В той же вечір батько Федьків допитував уже «сибіряку»:

— Ти лазив з Толею драть горобців?

— Лазив.

— Ти порвав йому штанці?

— Він сам порвав. Не вмів лазити, а береться. Хай не лізе.

Але тут вмшувалась мати.

— Та як ти смієш так говорити? То дитина благородна, ніжна, а ти, мужиченя, з ним так, як з Стьопкою. Та через тебе нас з квартирі виженуть... Щоб ти не смів підходити до його, мурло ти репане. З свинопасами тобі гратись, а не з благородними дітьми. Нещастячко ти мое! І за що мене бог покарав такою сибірякою... А батько нічого йому не скаже, роби, синку, що хочеш, бий дітей, хай нас виженуть з квартирі...

Батько мовчить і хмуρο дивиться в вікно. Надворі вечір. З вікон хазяйського дому ледве чутно вибиваються звуки ніжної музики. Тепло й затишно там. Батько

Толин десь походить собі по просторій хаті, задумливо слухаючи музику. Тут же, мабуть, Толя — чистенький, ніжний, з щічками, як проскура. Мати грає. Ні сварок у них, ні бруду, ні клопоту. Пожилці їм знесуть плату за квартири, мужики за землю грошей привезуть. Їх ніхто не вижене з квартири, хоч би Толя як обидив Федька.

— Скидай, сучий сину, штани! — раптом грізно звертається батько до Федька.

Федько спідлоба дивиться на тата.

— За віщо? — ледве чути питає він.

— За те, що водишся з благородними дітьми. Я тобі, паршивцю, скільки раз казав: не смій з панами водитися. Не кумпанія вони тобі.

— Та я з ним не водюсь, він сам лізе.

— Жени його під три чорти од себе... Яка він тобі кумпанія?.. Лягай!

Федько лягає, але батько так б'є, що мати застається зовсім невдоволена.

А на другий, третій день Федько знов спокушає Толю. І спокушає якраз у такий момент, коли ні одному чоловікові в голову б того не могло прийти.

Скажемо, так. Надворі буря, дощ лється з неба такими патьоками, наче там тисячі Федьків перекинули тисячу діжок з водою. Хмари аж сині, кошлаті, так і розрізують їх зеленаві блискавки. Грім тріскає з такою силою, що аж посуд дзвенить у шафах.

Толя, притаївшись біля вікна, дивиться на вулицю. Пусто, нема нікого, все поховалось. Тільки згори біжить цілий потік брудної води з бульками. Дощ січе воду, камінь, стовпчики. З ринв цілі водоспади спадають в палісадник. Темно, сіро, страшно. Мама у себе в покої лежить з пов'язаною головою, — вона не виносить бурі і завжди хворіє.

Толя теж заховався б кудись, але мама заборонила йому сидіти біля вікна, і через те Толі страшенно кортить ще посидіти й подивитись.

У, який буйний та брудний потік біжить по вулиці! І де він береться завжди?

Трах-тах-тах! — лускає грім, і лампа в їдальні дзвенить.

Толя тихенько хреститься й блідніє, але од вікна одійти не може.

І раптом він бачить щось надзвичайне. На вулиці, в самому потоці, під дощем, мокрі, без шапок бредуть Федько, Стьопка й Васька. Вони позакачували штанці аж до живота, пацають ногами, сміються, щось, видно, кричать. Їм весело й любо! Вода, мабуть, тепла, а дощ, як душ у бані, так і обливає їх. Ось Федько підставляє лице під дощ, ловить краплі ротом. Які в них смішні мокрі голови!..

Васько щось найшов у воді. Що то?.. Підкова. Федько ховає в торбинку. Вони знов назбирають гвіздків, підков, залізячок! А Федько раз найшов навіть п'ять копійок!

Толя стає у весь зріст на вікні й маха руками, щоб його бачили. Але хлопці не дивляться на вікно. Вони пацають ногами, бовтаються, грім тріщить у них над головами, але їм те й за вухом не свербить. Хмари над ними такі страшні, що дивитись моторошно, а їм те якраз і мило, — дощ, значить, ще довго буде.

Ось вони пританцьовують, мабуть, співають:

Іди, іди, дощику,
цебром,
цебром-цебрицею
над нашою пшеницею.

І дощ іде їм на голову, на плечі, на руки. Сорочки поприлипали до тіла, потік біжить-біжить, грім тріщить.

Але Толі грім уже не страшний. Толя й сам би побіг на вулицю. Він ще дужче маха руками, але постукати боїться, бо мама почує.

Нарешті, Федько помічає Толю й почина махати рукою, закликаючи до себе. Васько й Стьопка теж вимахують, показують підкови, гвіздки, пацають ногами, підскакують. Васько пада й сідає просто в воду, Федько і Стьопка регочуться, а Васько за ними.

Толя раптом зстрибує з вікна, швидко скидає черевички, закачує штанці й тихенько вибігає в сіни, з сіней на ганок. На ньому бархатові курточки й штанці, — жалко їх. Але хлопці вже коло ганку і кричать:

— Іди, не бійсь! Дощ теплий.

— Та йди! От баба, мнеться... Раз-два!

Толі холодно і страшно, але він не хоче, щоб його звали бабою. Він сходить з ганку й обережно іде до хлопців. Ніжні, випещені ніжки його спотикаються, брудний потік залива бархатові штанці, дощ враз вимо-

чує акуратно зачесане волосся й курточку. Спершу від цього холодно, але потім робиться так славно, мило. Толя од приємності аж вищить і паца ногою по воді. Хлопці теж кричать і, схопившись за руки, біжать униз. Толя посередині.

Ввечері Толя хворий, гарячий лежить у постелі, а Федька кладуть на стілець і луплять.

Наставала весна. Сніг зробився жовтий і брудний, а лід на річці такий, як намочений сахар. Потім почали текти річечки по вулицях і стала парувати земля на сонечку.

Раз підвечір Стьопка, Грицик, Спірка та інші хлопці пускали кораблики по вулиці.

В цей час вийшов Толя на ганок і дивився на них. Він сам не пускав, бо йому строго заборонено було гратись з вуличними хлопцями, але стояти на ганку можна було.

Раптом звідкись прийшов Федько. Кожушок його був весь мокрий, чобітки аж порижіли од води, шапка в болоті. Але він весь сяяв і махав величезною палицею, яка була вдвоє більша за нього.

— Хлопці! А де я був! — закричав він ще здалеку.

Всі кинули кораблики й підбігли до нього:

— А де? А де?

Федько ловко заткнув палицю в купу мокрого снігу, зняв шапку й витер піт:

— Ху! От так наморився, братця! Ну, так і робота була!

— Та де ж ти був? Яка робота?

— На річці був. Там таке-е!.. Крига йде страшенна. Базарний місток знесла к бісу. Он як! Ми ловили дошки... Я такого дуба витягнув, що ой-ой-ой!

Хлопцям аж дух захопило... А вони й не знали!

— Та брешеш? Правда?

— Піди подивись. Сидять тут, кораблики пускають... Я завтра у школу не піду, зранку на річку збираюсь...

— Як у школу не підеш? А батько?

— От штука! Візьму та й не піду. Здоров, Только!

Толя чув усю розмову, і йому страшенно кортіло розпитатись, як там, на річці, крига йде. Але він терпів не міг, як йому цей Федько говорив «Толька». Наче він йому товариш.

Толя одвернувся й нічого не сказав, немов не чув Федька. Але так було цікаво послухати, як крига йде на річці, що він зараз же повернувся і сказав:

— Здоров! Ти був на річці?

— Був.

— Здорово йде?

— Біжи подивись, як мама пустить, — посміхнувся Федько й одвернувся від Толі.

Толя почервонів, — як він сміє насміхатися, мурля погане! Як пожаліється татові, йому зададуть!

А Федько розказував тим часом далі:

— Вся річка йде. Страшенно так суне та тріщить... А наро-о-ду на березі — повно! Один хлопець хотів поїхати на кризі та злякався, а я завтра поїду.

Толя хотів іти додому, але, зачувши ці слова, навіть зійшов униз, до хлопців.

Хлопці теж були вражені, — от скажений цей Федько! Там десь дивитись страшно, а він полізе туди.

— Та на саму кригу полізеш?

— А то ж куди! От і палиця вже є, — показав Федько на застромлену палицю. — Весело на кригах. Я бачив, як торік їздив Антошка... Та я тоді не достав палиці... Гайда завтра разом? Га?

Спірка і Стьопка почухались: у школу треба.

— Е, в школу! Один день пропустимо, от біда велика!

Толі страшно було слухати такі розмови, але він не мав сили одійти.

Хлопці почухались і таки рішили йти завтра до річки. Умовились, що всі троє зійдуться на цьому самому місці рівно о восьмій годині.

Коли Федько прийшов на другий день на призначений пункт, він застав там Спірку, Стьопку... і Толю. Толя був увесь закутаний у шарфики, з-за яких визирав тільки кінчик носа та оченята! Оченята йому були якісь чудні, не то винуваті, не то злякані.

Федько Толі здивувався:

— А ти чого? Може, теж з нами?

Толя трошки почервонів і сказав:

— Я тільки підійду подивлюсь, а потім піду в школу.

— Іди дивись, — згодився Федько й почав витягати з снігу палицю. Він її сховав туди ще вчора ввечері.

Палиця чудесна була! На кінці гостра, ще з гвіздком: як устроиш у кригу, не посковзнеться. Книжки Федь-

ко прив'язав собі на живіт і закрив козушком. Смішно було дивитися, що він став такий пузатий.

— Наче твій тато... — сказав Спірка Толі.

То була правда, сам Толя це бачив, але йому все ж таки досадно стало. «Тато»... Зовсім не «тато», а «папа». А потім, що ж тут такого, що у його папи більший живіт, ніж у їхніх тат? Бо його папа багатий, от і все.

Толя їм нічого все ж таки не сказав, він був хлопчик делікатний, вихований. Федько, той, якби зачепили його тата, зразу б грубості почав говорити, а то й битись поліз би.

А Толя навіть щось сказав до Спірки. Але Спірка не чув, бо вони в той час підійшли до спуску з гори. Тут уже не до балачок, — стало видно річку. Поводі ще не було, але яка стала чудна річка! Вся сіра, покопирсана, ряба. На березі комашнею стоять і ходять люди. Сонце хитро виглядає з-за парового млина. Галки кудись летять довгими рядами і кричать. А як блищить кінчик хреста на Богоявленській церкві! Ух, гарно!..

— Ану, наввипередки! — раптом закричав Федько і як вихор зірвався з місця.

Стьопка і Спірка заверещали й побігли за ним.

Толі теж хотілось заверещати, і побігти, і навіть фицнути так само ногою, як зробив Стьопка. Але він того не міг зробити: кричати на вулиці не личить благородним дітям, бігти ж трудно, бо козушок його такий довгий та тяжкий, а на ногах глибокі калоші. Та ще на спині ранець з книжками.

Толя тільки дивився, як миготіли ноги Спірки та Стьопки. Ось Стьопка загубив книжки. Зупинився, підхопив, знов фицнув і полетів за передніми.

Толя нагнав їх аж коло самої річки. Зблизька річка здавалась ще чуднішою. Видно було, як помалу, тяжко йшла крига. Лід тріщав, лускався, крижини лізли одна на одну, чисто було схоже на те, як женуть великий гурт волів. Вся сіра маса худоби сунеться помалу, а деколи один віл вилізе на другого, а тоді в тому місці починається гармидер, воли налізають один на одного, стоять, крутяться, аж поки ті, що почали гармидер, не проштовхнуться наперед.

По всьому березі стоїть народ. Хлопці живжиками просуваються поміж дорослими й безперестанку кричать дзвінкими, веселими голосами. Скільки тут школя-

рів, які завтра скажуть учителеві, що їм у цей день «голова боліла», й вони не могли прийти «в клас»!

А річка все суне і суне вперед. Крижини з мокрим рипом труться одна об одну. Вони такі поважні та старі, аж жовті. Звідки вони припливли сюди? І куди попливуть? От сісти б на одну з них і їхати на ній десь далеко-далеко. Кругом другі крижини, їх треба одпихати, щоб не лізли на цю, а то як налізуть, то потоплять. Добре, як встигнеш перестрибнути на другу, а як шубовснеш у воду? А вода, ух, чорна, глибока та холодна, аж пищить.

Але знаходяться смільчаки, що стрибають на крижини і їдуть на них якийсь час. Десятки хлопчачих очей з задрістю слідкують за молодцями. А молодці візьмуть та ще й ногами потопають по льоду, от, мовляв, крига яка, не провалиться. Деякі з них перестрибують на другі лідяки й навмисне зупиняються на самому кінчику над чорно-синьою, густою водою.

— Ану, ти там! Хочеш раків половить? — кричить хто-небудь з дорослих на молодця. — Злізай на берег!.. Шубовснеш в воду, витягай його...

Молодець ніби не чує, але, потопавши на кризі, сходять на берег.

Толя часто подивлявся на Федька: ну, що ж він не йде на кригу. Федько щось говорив Стюпці й Спірці й показував на річку головою.

Толя підійшов ближче й почав слухати.

— ...А то що! Стрибають тут... — говорив Федько. — Подумаєш, яка штука. Ні, нехай хто на той бік по кризі перейде, от буде герой!

— Ну, на той бік! — покрутив головою Стюпка. — Як затре кригою, що будеш робити?

— А ти на другу! — блиснув очима Федько. — А з тої ще на другу!.. От зроби так! Зробиш? Га?

— А ти зробиш?

— Може, й зроблю...

Толі страшенно хотілось подивитись, як Федько буде стрибати з крижини на крижину. Він пострибає і, розуміється, злякається й почне плакати; його знімуть з криги, а всі потім будуть з його сміятися. Хай не задається.

— Нізащо не зробиш! — сказав Толя Федькові, киваючи на річку.

Федько мовчки подивився на нього й нічого не сказав. А Толя бачив, як у Федька навіть губи побіліли, а очі стали такі чудні, гострі, коли він вдивлявся в кригу. Ага! Мабуть, боїться.

— Ану, спробуй! — знов сказав Толя. — Ти ж хвалився, що будеш їздити на крижинах. Ану!

А крижини сунули та сунули. Іноді вони розривалися й між ними робилась чорна, страшна латка води. В тій воді плавала солома й трісочки. І солома, і трісочки крутились і десь зникали, — так вертіло там воду.

— А давай об заклад, що перейду на той бік! — вмить звернувся Федько до Толі.

— Ба не перейдеш!

— Ну, давай! Об що йдеш? Як перейду, даси мені свій ніжик, що з костяною ручкою. А як не перейду, я тобі дам свого чижика. Хочеш?

Толі зовсім не хотілось чижика, — навіть йому чижик? — але він згодився.

— Ну, добре! Давай руку! Спірка, перебивай!

Спірка перебив, і Федько став тісніше підперізуватися, оддавши Стьопці свої книжки.

— Тільки ви мовчіть... — тенором сказав усім Федько. — А то як побачать, що я хочу переходити на той бік, то не пустять. Нехай думають, що я хочу коло берега походити.

— Добре!

Федько підперезався, взяв у руку палицю, спробував її й насунув щільніше шапку.

— Ну, гляди ж! — промовив він до Толі якимсь чудним голосом і пішов просто на кригу.

— Федько пішов! Федько пішов! — закричали хлопці, які вже давно зачіпали його, щоб ішов на кригу.

Федько стрибнув на лід і, наче пробуєючи його, потопав ногами. Крижина добра була, товста, міцна.

Федько потрошки наблизився до другої, походив і палицею зміряв, чи товста. Потім озирнувся до берега й раптом стрибнув на другу крижину.

Спірка, Стьопка й Толя дивились за ним з замиранням серця.

— А куди ти там? — закричав до Федька якийсь робітник збоку. — Куди понесло тебе? Вертайсь назад!

Але Федько, мов не чуючи, підбіг на край своєї крижини і знов став тикати під нову крижину. Та була зовсім тонка. Спробував надушити її палицею, — угина-

ється. А позаду кричать і махають руками, щоб вертався. Федько вибрав іншу — ця товща. Розбігся і стрибнув. Крижина тільки злегка хитнулась і заспокоїлась.

— Та що він, сказився, паршивець! — закричали вже інші на березі. — Куди його потягла нечиста сила. Ей ти, вертайся сюди зараз!

— Ну, дивіться на цього одурілого хлопця!

— Та біжіть стягніть його, сукиного сина!

Але бігти було вже пізно. Федька несло вниз, і він був уже насередині. Він часом оглядався, піднімав на палиці шапку, весело крутив нею і кричав щось. Розібрати не можна було, що він саме кричав, але чути, щось веселе й завзяте.

— Та чий він? — питалися кругом.

— Федько, Івана типографчика син. Халамидро звісне.

— Ну й пробийголова... Ач, яке виробляє! Ах ти ж, боже наш!

А Федько, справді, щось надзвичайне виробляв на річці. Він то повз на животі по тонких крижинах, то впирався палицею й перестрибував через водяні латки, то бігав з кінця в кінець криги, не маючи виходу. Здавалось, ось-ось налетить на нього ота кучугура криги, зітре, зімне й сліду не зостанеться од комахинки-хлопчика. Але комахинка, якимсь чудом, ловко видряпувалась на самий гребінь кучугури, скоренько з'їжджала з неї й бігла знову з крижини на крижину.

На березі було тихо. Хлопчики замерли з роззявленими ротами й широкими очима. Старші хвилювались і пильно слідували за кожним рухом «шибеника». Як той щось замнеться, так всі зараз затурбуються, деякі починають кричати всякі поради:

— Вправо, вправо бери, сукин син!

— Куди вправо? — махає на порадника другий рукою. — Там вода, хай жде, друга крижина підпливе... Не рушся, стій на місці!

На щастя, Федько не може чути ніяких порад і щасливо добирається до берега.

Хлопчаки починають од щастя пищати, боротись, кидати камінням у кригу. Дорослі легше зітхають і, хитаючи головами, лають Федька-халамидника. Але в лайках нема ні злості, ні досади. Ловкий хлопчак, що й говори-ти. Як брався, собака, га?

Федько з того боку махає надітою на палицю шапкою. Той берег пустий, бо туди не можна пройти з вулиці — чиїсь мури й тини.

— А як же він назад добереться? Невже знов по крижинах?

— А так і є, він знов на крижинах!

Справді, Федько стрибнув на крижину, потім на другу, і знов на березі всі притихли, слідкуючи за одчайним хлопцем. Ніхто вже не кричав поради, ніхто не лаявся, тільки не зводили очей з маленької комашинки, яка дряпалась, бігла серед страшних сірих крижин, стрибала, метушилася. Така маленька комашинка, а як вона ловко, безстрашно обдурювала величезні шматки льоду, що з тріском лізли на неї, немов збиралися розчавчити нахабне живе створіння. Як це створіння топтало ту сіру купу криги й ще навіть часом вимахувало своєю малюсінькою паличкою.

— Ну, й шибеник! — зітхав хто-небудь, як Федько видряпувався з скрутного місця.

А «шибеник» все ближче й ближче присувався.

Ось уже недалеко. Видно вже, як швидко оченята його бігають на всі боки, вишукуючи місце, де перестрибнути. Найшов. Вперся палицею. Палиця спорснула. Ударив дужче в лід і знову уперся. Стоїть добре. Раз! — і вже на другій крижині. Жилаве, чортове хлопча. Стриба, як кішка.

І от хлопча вже на березі. Круг його крик, писк товаришів. От це молодець, так молодець. От як треба!

— Ну, щастя твоє, що ловкий! — качають головами дорослі. Але не лають і не сердяться, — що говорити такому зайдиголові!

Толя аж задихався, дивлячись, як Федько перебирався по крижинах. Оченята йому розгорілися, серце билось міцно й гаряче. Нічого там страшного нема на тих крижинах. А зате як інтесно, як весело! От би взяти та собі побігти. Тільки скинути калоші, а то в них важко. То зовсім не трудно. Узяти у Федька палицю, встромляти в лід і стрибати. Велика штука!

А коли Федько вийшов на берег, коли його отовпили хлопці і з радістю та з захватом дивились на нього, як на героя, Толя почув, що він теж може перейти. І не тільки може, а от візьме й перейде!

І він, нічого нікому не кажучи, хутенько скинув калоші, струсив ранець з плеч на землю й підійшов до Федька.

— Дай мені свою палицю, — сказав він.

Федько здивовано подивився на панича:

— Нащо тобі?

— Я теж хочу йти на той бік!

— Куди?!

— На той бік.

Спірка й Стьопка так і фиркнули. Але Федько не засміявся.

— А як упадеш у воду?

— Не бійсь, не впаду. Давай!

— Лучче не треба, Только... Ти не вмієш.

— Овва! Ти один умієш! Ну давай палицю. Що, може, жалко?

Спірка й Стьопка так і фиркнули. Але Федько не засміявся.

— На... — стиснув плечима Федько. — Тільки гляди...

Толя взяв палицю й пішов на кригу.

— А куди знов? Чого? Хто? — раптом закричали люди, побачивши Толю на льоду.

Але Толя, так само як Федько, побіг далі і стрибнув на другу крижину. В цей час насунула ціла купа льоду й одрізала Толю від берега. Толя опинився сам серед страшних, холодних крижин, які всі ворушились, лізли одна на одну, тріщали, крутились.

На березі щось кричали, бігали. Толя розтервся, хотів бігти назад, але не можна — перед ним ціла смуга води. А ззаду суне величезна скеля льоду. Вона наче спеціально хоче налізти на Толю, так весь час напірає на його кригу.

Толі зробилось страшно. В руки стало якось дуже холодно, ноги ослабли і сковзнули по льоду. Хотілось упасти на лід, притулитись до нього всім тілом і кричати, кликати на поміч.

Але він і те боявся зробити. Тільки стояв і тихенько став плакати.

А люди на березі хвилювались, кричали, радились, як вирятувати Толю, і не знали, що зробити, бо кожний радив одне, другий друге, третій третє. Всі йшли рядом з крижиною, на якій стояв і плакав Толя, кричали, махали руками, кудись когось посилали. А Толя тим

часом все плив далі. Він уже випустив палицю з рук і хукав на червоні пальці, обливаючи їх сльозами.

Деякі з дорослих пробували зайти по крижинах до Толі з другого боку, але крига угиналась, ламилась під ними, й один швець навіть трохи не впав у воду.

В цей час звідкись узявся Федько. Він, як тільки Толя розтервся на льоду і всі побачили, що злякався, десь зразу зник. Його навіть хотіли вилаяти, що призвів панича до такої біди. Але Федько як під кригу пішов.

— Ага! Злякався, стервин син! Шибеник чортів, навчив хлопця та й утік.

Усі вже знали, що Толя хазяйський синок, а деякі навіть побігли за його папою.

І от, коли всі метушились, бігали й не знали, як вирятувати Толю, несподівано з'явився Федько. В руках йому була довжелезна палиця, в яку він почав забивати гвіздка, раз-по-раз заклопотано подивляючись на Толю. Спірка і Стьопка всіма силами старались помагати йому.

Ну, гвіздок забитий, держись добре.

— Ану, гей, дайте дорогу... З дороги ж!

Всі розступились на крик. А диви, знов цей шибеник! Але він з палицею, чи не рятувати панича збирається?

— Ти куди, халамидро?

— Дорогу!.. Ану, дайте дорогу!

Федько продерся крізь юрбу, вибрав крижину і стрибнув.

— Держись, Только! Я зараз буду коло тебе. Держись, не бігай, стій на місці!

Толя, забачивши Федька, захвилювався й хотів бігти йому назустріч, але приказ Федька зупинив його.

Хвилин через п'ять Федько вже був на Толиній крижині.

— Ну, давай руку... Іди за мною. Та не бійсь, іди сміливо. Палицю візьми та впирайсь. Ну, так... Держись... Стій... Я перестрибну, а ти подожди...

— Ой, не ходи!.. Я боюсь... — ухопився за нього Толя.

— Та стій! От дурне... Я перестрибну і присуну до тебе свою крижину, а ти перейдеш... Бо сам же не перестрибнеш...

Федько перескочив, підбіг на край своєї крижини і вперся палицею в сусідню купу льоду. Крига зашаруділа й підсунулась до Толі.

— Тепер переходь сюди!.. Ну, от бачиш... Тепер іди на цей край. Іди сміливо, не бійсь... Ставай тут. Стій, не бійсь. Я піду назад, підштовхну тепер до берега...

Федько перебіг на другий кінець крижини і тільки хотів упертись палицею в дно річки, як раптом під ним почувся тріск, крихка крижина розламалась надвоє, і Федько зник з льоду.

Всі так і замерли.

Але Федько не потерявся, він ухопивсь руками за кригу й зо всієї сили пнувсь, щоб його не знесло. Але на латку води, яка сталася від цього, вже сунула нова крига. Вона знесе Федька.

Толя побачив це і з криком забігав по крижині:

— Толю! Толю! — кричав Федько. — Подай мені палицю свою. Подай палицю свою... Я вилізу...

Але крижину в цей час підбило до берега, й Толя, як стріла, вилетів з неї.

Стьопка, Спірка й інші хлопці кинулись до Федька і протягнули йому палицю. Федько весь посинів уже й хотів взятись за палицю, але рука не слухалась, залякла.

А підійти до нього не можна, бо крижина угинається, заливається водою і може розломитись знов.

— Стьопка, ляж на лід та підсунься до мене, — прохрипів Федько.

З берега дорослі щось кричали, але хлопці їх не слухали. Стьопка ліг і став підсуватись до Федька.

— Зійдіть там з криги, хто лишній, — крикнув Стьопка, озирнувшись.

Але в цей час один з хлопчиків подав Стьопці шворку, зв'язану з поясів. Стьопка кинув її Федькові.

— Хватай, Федю! Хватай... Швидше, Федю, бо крига йде.

Федько простягнув руку, але знов ухопився нею за лід.

— Не можу... — прошипів він. — Руки не держать, упаду...

І раптом вхопив зубами за шворку, набрав повен рот, міцно стиснув зуби й мотнув головою, мовляв: «Тягни!»

Стьопка, хлопці й дорослі з берега почали тягти Федька.

— Держись, Федю, держись, нічого... Ех, держись ще трошки! Браво!

Федько був весь синій од холоду й того, що держався зубами за пояс. Але, як тільки витягнули його на тверде, він став на ноги і почав швидко-швидко топати й махати руками. Вода лилася з нього, зуби йому цокали, але він на те не вважав:

— Нічого, не перший раз, я цієї зими три рази на льоду провалювався. Треба тільки бігати.

Але йому не дали побігати. Десь узялися папа й мама Толині, а з ними мати Федька. Толя, побачивши їх, затрусився і з криком та плачем кинувся до них:

— Папочко!.. Мамочко!.. Я не винен, я не винен!..

Але папа й мама не дали йому говорити. Схопивши його під руки, шарпнули й потаскали додому.

Мати Федькова теж схопила Федька й так торсоннула, що з того аж бризки посипалися.

— Додому, іроде! Ось я тобі покажу! — І знову так потягнула, що Федько мусив бігти за нею. Такою блідю й лютою Федько ніколи не бачив свою матір.

А попереду батьки тягли Толю, який весь час спотикався, щось кричав й голосно плакав. Батьки йому щось відповідали й шарпали так, що Толі кілька разів спадала з голови шапка.

Раптом вони зупинились і підождали Федька з матір'ю.

— Він був на льоду? — грізно звернувся батько Толин до Федька.

Федькові було дуже холодно, зуби йому не переставали стукати, все тіло боліло од шарпання матері, але він все-таки встиг помітити, що в батька Толиного аж слина запеклася на губах, а очі налились кров'ю. А Толя з жахом задирав голову то до мами, то до папи й жалібно говорив:

— Я не винен, я не винен...

— Мовчи! — крикнув до нього батько і знов повернувся до Федька: — Був він на льоду?

— Був... — цокаючи зубами, сказав Федько.

— Неправда! Неправда! — ще жалібніше і з страхом забився Толя. — Я не хотів іти, а вони мене потягнули на річку. А потім Федько узяв і пхнув мене на кригу... Спитайте всіх... Я не винен...

Федько аж труситись перестав і подивився на Толю. А мати Федькова так і спалахнула:

— Ох, боже ж мій! Та що ж ти собі думаєш, люципере ти! Та батько ж з тебе три шкури здере, та він же

на тобі живого місця не оставить. Чом тебе чортяка не вхопила там, у воді, ти, ідоляко!

І вона зо всієї сили вдарила Федька по голові. Федько аж упав на одно коліно й закрив руками голову. Мати знов хотіла вдарити його.

— Подождіть, Іванихо! — зупинив її батько Толин і підняв Федька. — Встань... Чекайте, Іванихо... Я хочу спитати його... Федьку, я вірю тобі, я знаю, що ти ніколи не брешеш, не брешеш й тепер: говори, ти потягнув Толю на річку?

Федько трусився, коліна йому зігнулись і хилитались на всі боки. Він мовчав.

— Говори ж, падлюко! — торсоннула його мати.

Федько глянув на Толю, той великими, повними страху й тоски очима дивився прямо на нього. Сльози текли йому по щоках і зупинялись у куточках рота. Толя машинально злизував їх язиком і все дивився на Федька з чеканням чогось страшного.

— Ну говори ж, Федьку, — нетерпляче сказав батько Толин.

Федько одвів очі від Толі, похилився й тихо сказав:

— Повів...

— І пхнув його на кригу?

— Пхнув...

— Паршивець же ти! — крикнув Толин батько і сильно хляснув Федька по лиці. А потім повернувся до Федькової матері і сказав: — Надіюся, що на цей раз чоловік ваш покарає його як слід... Інакше лучче очистіть мені квартиру.

Федькові знов упала з голови шапка, як ударив його Толин батько. Він підняв її й подивився на Толю. Але Толя тулився до матері, яка милувала вже й жаліла його.

А ввечері, коли мав прийти батько Федьків з роботи, Федько кашляв і облизував гарячі губи.

Йому було страшенно жарко.

— Ага, бухикаєш, кашляєш, ідоле? — обзивалась од печі мати. — Подожди, подожди, візьме тебе чорт... Ось нехай ще батько прийде та погріє ременем. Що, всть жар?

— Єсть... — тихо одповів Федько, а сам придивлявся, як в очах його стояли жовті й зелені плями.

Коли батько прийшов і мати стала йому розказувати, Федькові в очах уже було зовсім жовто, і голова була

страшно тяжка й гаряча; така була тяжка, що не можна було держати її на плечах і хотілось покласти чи на стіл, чи на землю, чи хоч у піч — аби покласти.

Мати говорила, але Федько навіть не слухав і не пам'ятав вже нічого. Він тільки як крізь сон бачив, що татуньо чогось страшенно став лютий, такий лютий, що аж говорити не міг і тільки хапався то за горло, то за ремінь.

Потім Федька поклали на стілець і били вже як слід. Але Федько й на цей раз навіть не скрикнув. Тільки, як батько пустив на мент руку, якою держав його, Федько впав додолу й не рушився.

— Встава-ай!!! — ревнув батько й шарпнув сина за руку; але рука була така гаряча, а лице сина було таке дивно спокійне, що батько кинув ремінь і нахилився до Федька. Федько вже нічого не чув і не бачив.

А через три дні він лежав мертвий. Разів зо два він приходив до пам'яті, питав, чи били Толю, щось бурмотів і знов падав непритомний. А в непритомності когось просив, комусь грозився і все чогось допитувався у Толі.

Батько й мати не одходили від його постелі, труслились і мовчки боролись з смертю. Але смерть поборолася.

На четвертий день Федька ховали. На кладовище йшли всі хлопці зо всіх сусідніх вулиць. Спірка, Стьопка й Гаврик плакали навзрид.

А Толя тихенько виглядав із вікна. Мама йому строго наказала не виходити до вуличних хлопців.

А йому було цікаво подивитись, як будуть ховати Федька-халамидника.

Коли Федькова труна сховалась за рогом вулиці й не було вже нікого видно, Толя одійшов од вікна, перекрутивсь на одній нозі й побіг гратися з чижиком.

Цього чижика він сказав Федьковій матері віддати йому, бо він його виграв у Федька.